

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

Břetislav Panák

**Čínsko-sovětská
roztržka, 1958-1964**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: Mgr. Břetislav Panák

Vedoucí práce: prof. PhDr. Mgr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

PANÁK, Břetislav. *Čínsko-sovětská roztržka, 1958-1964*. Praha, 2015. 102 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Mgr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Abstrakt

K čínsko-sovětské roztržce na přelomu padesátých a šedesátých let vedla kombinace problémů kolem nacionalismu, národního zájmu, domácí politiky, osobnostních problémů, kulturních rozdílů, hraničních sporů, sovětsko-amerického détente, komunikačních problémů, nepochopení z důsledku nedostatku informací a odlišných interpretací ideologie. Cílem diplomové práce je analyzovat všechny podstatné vnitřní i vnější faktory, které ovlivňovaly stále se zhoršující vztahy obou zemí. Autor se v této interdisciplinární studii snaží o přemostění rozdílů mezi diplomatickou historií a teoriemi mezinárodních vztahů, poddisciplín historických věd a politologie. V první části jsou pomocí moderních teorií mezinárodních vztahů (liberalismus, realismus a konstruktivismus) rozebrána hlavní tvrzení vedoucích představitelů současné historiografie čínsko-sovětské roztržky (Lorenz Lüthi, Sergey Radchenko, Xia Yafeng, Austin Jersild). Druhá část se zabývá samotným historickým popisem sovětsko-čínské roztržky. Důraz je kladen zejména na čínský pohled na roztržku a roli Mao Ce-tunga v jejím průběhu. Ačkoliv je práce ohraničená roky 1958 až 1964, je nezbytné zapracovat do její struktury i období této fázi předcházející a následující. Zejména kulturní, ideologické a národní faktory roztržky měly dlouhodobější trvání a nešlo by je vypozařovat pouze na takto krátkém období.

Klíčová slova

čínsko-sovětská roztržka, Sovětský svaz, Čína, čínsko-sovětské vztahy, studená válka, komunismus, Mao Ce-tung, diplomatická historie, teorie mezinárodních vztahů

Abstract

The Sino-Soviet Split of the late 1950s and the beginning of the 1960s was a multidimensional crisis of nationalism, national interests, domestic politics, personal problems, cultural differences, border issues, Soviet-American détente, communication misunderstanding, and different interpretations of ideology. The goal of this diploma thesis is to analyse the important domestic and foreign factors which contributed to the worsening of Sino-Soviet relations. In this interdisciplinary study, the author wants to over bridge the differences between Diplomatic History and International Relations Theory, the subfields of History and Political Science. In the first part, there is an analysis of current Sino-Soviet Split historiography (Lorenz Lüthi, Sergey Radchenko, Xia Yafeng, Austin Jersild) by using theories of International Relations (liberalism, realism and constructivism). The second part provides a historical description of the Sino-Soviet Split. Emphasis is placed on the Chinese side and especially regarding the role of Mao Zedong. This thesis focuses on the period between 1958 and 1964, nevertheless it is necessary to include preceding and subsequent phases of the relations. It is essential due to cultural, ideological and national factors. These factors endured a long time and it would be impossible to observe them only within such a short time period.

Keywords

Sino-Soviet Split, Soviet Union, China, Soviet-Chinese Relations, Cold War, Communism, Mao Zedong, Diplomatic History, International Relations Theory

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Břetislav Panák

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. PhDr. Mgr. Václavu Horčíčkovi, Ph.D., za pomoc při psaní této diplomové práce a dále svým rodičům, přítelkyni a přátelům. Bez jejich podpory by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod.....	8
1. ČÁST - METODOLOGIE A TEORIE	11
1.1 Nová historie studené války.....	12
1.2 Současná historiografie sovětsko-čínské roztržky	15
1.2.1 Lorenz Lüthi	15
1.2.2 Sergey Radchenko	16
1.2.3 Xia Yafeng	17
1.2.4 Austin Jersild.....	18
1.3 Diplomatická historie a teorie mezinárodních vztahů	20
1.4 Současné teorie mezinárodních vztahů	22
1.4.1 Liberalismus	22
1.4.2 Realismus	23
1.4.3 Konstruktivismus	23
1.5 Analýza historiografie podle teorií mezinárodních vztahů.....	25
1.6 Role Mao Ce-tunga	26
2. ČÁST - ČÍNSKO-SOVĚTSKÁ ROZTRŽKA	29
2.1 Od prvních kontaktů po Stalinovu smrt	30
2.2 Zlatá léta, březen 1953 - únor 1956	37
2.3 Přípravy na roztržku, únor 1956 - duben 1958.....	42
2.4 Ekonomická roztržka, duben 1958 - červenec 1960.....	46
2.5 Détente, červenec 1960 - říjen 1961	54
2.6 Ideologická roztržka, říjen 1961 - srpen 1963	56
2.7 Rozpad, srpen 1963 - březen 1966.....	61
2.8 Střet, březen 1966 - březen 1969	69
Závěr	75
Literatura.....	93

Úvod

Studená válka dominovala téměř polovině dvacátého století. Čínsko-sovětská roztržka byla jednou z hlavních událostí této fáze dějin. Její důležitost by se dala srovnat se stavbou berlínské zdi, kubánskou raketovou krizí, vietnamskou válkou či závodem v dobývání vesmíru. Počáteční dobré vztahy Sovětského svazu a Čínské lidové republiky se začaly zhoršovat takovým způsobem, že nakonec došlo až k ozbrojenému konfliktu. Necelé desetiletí se obě země považovaly za spojence, zbylé tři dekády studené války za nepřátele. Roztržka významným způsobem určila směřování mezinárodní politiky. Po zpretrhání vzájemných vazeb mezi Moskvou a Pekingem došlo k čínsko-americkému sblížení a globální rovnováha sil se změnila.

Na první pohled by se mohlo zdát, že to byla ideologie, která přivedla Sovětský svaz a Čínskou lidovou republiku k sobě, a byla to zase ideologie, která zapříčinila kolaps jejich spojenectví. Nicméně faktorů roztržky bylo více. Když Henry Kissinger počátkem sedmdesátých let začal s Číňany vyjednávat, zjistil jaká hluboká kulturní propast mezi Moskvou a Pekingem zeje. Ve svých pamětech Roky obnovy popsal, že „sovětští diplomaté reprezentovali společnost, jež se prosadila brutální silou, nikoli konsenzem, a vytvořila mnohonárodní říši, kterou držela pohromadě vojenská moc. Rusové se nesnažili přesvědčovat, ale usilovali o to, aby svého partnera zlomili svou neústupností a zastrašováním. Čínští diplomaté naopak zastupovali společnost, která kulturně dominovala jí známému světu. Čínská diplomacie nezastrašuje, ale snaží se druhou stranu vmanévrovat tam, kde ji chce mít. Číňany proklamované přátelství potom člověku velmi ztěžuje nesouhlasit s těmi body, které Číňané obvykle v počáteční fázi jednání označí za principiální záležitosti, v jejichž případě nepřichází v úvahu kompromis.“¹

K čínsko-sovětské roztržce na přelomu padesátých a šedesátých let vedla kombinace problémů kolem nacionalismu, národního zájmu, domácí politiky, osobnostních problémů, kulturních rozdílů, hraničních sporů, sovětsko-amerického détente, komunikačních problémů, nepochopení

z důsledku nedostatku informací a odlišných interpretací ideologie. Cílem diplomové práce je analyzovat všechny podstatné vnitřní i vnější faktory, které ovlivňovaly stále se zhoršující vztahy obou zemí.

Autor se v této interdisciplinární studii snaží o přemostění rozdílů mezi diplomatickou historií a teoriemi mezinárodních vztahů, poddisciplín historických věd a politologie. V první části jsou pomocí nejstěžejnějších moderních teorií mezinárodních vztahů (liberalismus, realismus a konstruktivismus) rozebrána klíčová tvrzení vedoucích představitelů současné historiografie čínsko-sovětské roztržky (Lorenz Lüthi, Sergey Radchenko, Xia Yafeng, Austin Jersild). Pro tuto kapitolu byl důležitý článek Elmanových *Diplomatic History and International Relations Theory* (International Security. Vol. 22, No. 1, Summer 1997), Druláková kniha *Teorie mezinárodních vztahů* (Praha: Portál, 2003), Johnstonova studie *Cultural Realisms and Strategy in Maoist China* (In: KATZENSTEIN, Peter (ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. University Press, 1996) a samozřejmě knihy výše zmíněných historiků čínsko-sovětské roztržky. Jedná se o Lüthiho studii *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008), Radchenkovu *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967* (Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009), Xiaovu *Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964* (Journal of Cold War Studies. Vol. 16, No. 1, Winter 2014) a Jersildovu *The Sino-Soviet Alliance: An International History* (Chapel Hill, N.C.: The University of North Carolina Press, 2014).

Druhá část se zabývá samotným historickým popisem čínsko-sovětské roztržky. Důraz je kladen zejména na čínský pohled na roztržku a roli Mao Ce-tunga v jejím průběhu. Ačkoliv je práce ohraničena roky 1958 až 1964, je nezbytné zapracovat do její struktury i období této fázi předcházející a následující. Zejména kulturní, ideologické a národní faktory roztržky měly dlouhodobější trvání a nešlo by je vypozařovat pouze na takto krátkém období. Tato kapitola čerpá z archivních materiálů publikovaných v internetové

databázi *Digital Archive International History Declassified* washingtonského The Woodrow Wilson International Center for Scholars. Ze sekundární literatury byly klíčové zejména práce Westada *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance* (Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998), Voskressenského *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations* (London: RoutledgeCurzon, 2003) a Liho *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge, 2012). Informace byly čerpány z odborných periodik *Cold War History*, *Journal of Cold War Studies* a *Cold War International History Project Working Paper Series*. V diplomové práci byly použity zdroje v českém, anglickém a ruském jazyce. Z důvodů jazykové bariéry byly poznatky od čínských autorů získány z jejich anglických studií.

Podstatná část této diplomové práce byla napsána během výměnného pobytu na Tsinghua University v Pekingu, Čínské lidové republice v akademickém roce 2014/2015. Autor měl na základě Ujednání o školských výměnách mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ministerstvem školství Čínské lidové republiky na léta 2012-2015 možnost studovat v programu Chinese Politics, Foreign Policy, and International Relations. Diplomát konzultoval tuto práci s profesory Yan Xuetongem a Wu Dahuiem. Na podzim 2014 se také v rámci konference pořádané think-tankem Carnegie-Tsinghua setkal se Sergeyem Radchenkem.

Diplomová práce obsahuje v drtivé většině standardní českou transkripci čínštiny, vytvořenou v roce 1951 sinologem Oldřichem Švarným. Standardní český přepis čínštiny je systém transkripce čínských znaků do latinky, který v rámci možností zachycuje jejich mandarínskou výslovnost českou abecedou. Výjimkami, kdy se objevuje pchin-jin (hanyu pinyin, mezinárodní standard pro přepis čínštiny do latinky), jsou česky nezavedené názvy či názvy čínských akademiků. Co se týče ruských názvů, valná většina je jich do české latinky přepsána pomocí transkripčního systému, kterou obsahují akademická Pravidla českého pravopisu z roku 1993. Podobně jako u čínštiny, některá jména se vyskytují v mezinárodním standardu pro přepis ruské azbuky do latinky.

1. ČÁST - METODOLOGIE A TEORIE

„Rozšiřujte území do všech světových stran.“

Rada diplomata Anafase Ordina-Naščokina pro cara Alexeje I.

*„Tak jako na nebi nejsou dvě slunce, tak by na zemi neměli být
dva císařové.“*

Staré čínské přísloví

*„Když si čtete zprávy, které si naše země vyměňovaly, nevíte
jestli se máte smát nebo brečet.“*

Wu Siu-čuan, bývalý funkcionář Komunistické strany Číny

1.1 Nová historie studené války

Studená válka dominovala téměř polovině dvacátého století. Po jejím skončení dostalo spoustu historiků šanci prozkoumat a přehodnotit mnoho událostí. To vše díky zpřístupnění do té doby přístě utajovaných archivních materiálů. Koncept „mezinárodní historie studené války“ (Cold War International History) byl všeobecně přijat se založením „Cold War International History Project“ (CWIHP) na Woodrow Wilson International Center for Scholars v roce 1991.² V průběhu studené války byla pozornost kladena zejména na vztahy mezi Spojenými státy a Sovětským svazem v rámci bipolárního světa. Jeden z hlavních bodů zkoumání bylo určit, která strana byla zodpovědná za rozpoutání několik dekád trvajících patového stavu. Je však nutné zdůraznit, že studená válka se neodehrávala pouze mezi supervelmocemi. Zasáhla skutečně celý svět a pro různé aktéry měla odlišné důsledky.³ Odd Arne Westad zdůrazňuje pluralistický přístup při studiu tohoto období. Tím naráží na americko- či sovětsko-centrické studie.⁴ Termín „nové historie studené války“ od Johna Lewise Gaddise tak má znamenat začlenění materiálů z mnoha zdrojů a pokusit se zachytit role všech hlavních účastníků konfliktu.⁵

Co se týče studia studené války v Čínské lidové republice, v posledních 25 letech byl v tomto oboru zaznamenán velký pokrok a čínští historikové významně přispěli k formování výše zmíněné „mezinárodní historie studené války“. Ačkoliv první zlepšení ve studiu studené války přišlo již v osmdesátých letech po konci Velké proletářské kulturní revoluce a uvolnění společenských poměrů, razantní posun vpřed nastal až s počátkem let devadesátých. Specialisté zabývající se historií Komunistické strany Číny a světovými dějinami začali do svých prací začleňovat také archiválie ze sovětských a východoevropských zemí, čímž se společně se založením dvou středisek dostali do mezinárodního zájmu.

V současnosti v ČLR existují dvě výzkumná centra zabývající se studenoválečnou historií. Jedná se o „Beijing Daxue Xiandai Shiliao Yanjiu

Zhongxin“ (Modern History Research and Archives Center, Beijing University) a „Huadong Shifan Daxue Guoji Lengzhanshi Yanjiu Zhongxin“ (Center for Cold War International History Studies, East China Normal University, Shanghai). Díky své kvalitě je šanghajské centrum považováno za jedno ze čtyř předních světových univerzitních center zabývajících se tímto obdobím. Ostatní se nachází v USA (The Cold War Studies Project at Harvard University a The Cold War Group at George Washington University) a Velké Británii (The Cold War Studies Center at the London School of Economics and Political Science). Mezi nejvýznamnější čínské historiky současnosti patří Xia Yafeng, Chen Jian, Shen Zihua, Niu Dayong, Niu Jun, Chen Xiaolu, Zheng Yongping, Zhang Xiaoming, Ren Donglei, Yang Kuisong a Li Danhui. Všichni pravidelně spolupracují s CWIHP a vystupují na konferencích. Kromě toho jsou jejich články v anglickém jazyce publikovány v odborných periodících „Journal of Cold War Studies“, „Cold War History“ a „CWIHP Working Paper Series“.

Růst tohoto oboru v Číně byl umožněn zejména díky postupnému otevírání archivních materiálů. Pokud se jedná o primární i sekundární zdroje, které byly odtajněny v posledních dvou dekadách, ty lze rozdělit do celkem šesti kategorií. 1) *Několik kolekcí oficiálních dokumentů nejvyšších autorit strany.* Tato sekce zahrnuje telegramy, dopisy a zprávy o jednání. 2) *Vybrané poznámky a projevy hlavních členů strany.* 3) *Omezený přístup do centrálních archivů strany, čínských ministerstev a státní rady.* 4) *Obrovské množství paměti jednotlivců, kteří byli zapojeni do diplomatických jednání, vykonávání nařízení a jiných procesů.* 5) *Biografie a analytické studie vysoce postavených straníků a diplomatů.* 6) *Další studie produkováné badateli, byrokraty a jedinci, kteří byli blízko politickým lídrům.*

Navzdory velkému množství výše zmíněných zdrojů, výzkum studené války v Číně čelí na rozdíl oproti jiným zemím bývalého východního bloku několika nezanedbatelným problémům. I přes progres v otevírání archiválií z nejdůležitějších zdrojů je tento proces nasmírně pomalý. Pro současný čínský politický systém mohou být některá témata stále velmi citlivá. Dalším problémem je jazyková vybavenost čínských historiků, neboť mnozí nejsou

schopni číst a analyzovat zahraniční literaturu a dokumenty. Tento problém platí samozřejmě i opačně.⁶

Mezi největší zájmové oblasti výzkumu studené války v ČLR patří čínsko-americké vztahy, čínsko-sovětské vztahy, korejská válka, ekonomické vztahy, bezpečnostní otázky a rozvoj vědy. Co se týče studia diplomatické historie, čínští badatelé začali v hojně míře používat terminologii a teoretické rámce z vědní disciplíny studia moderních mezinárodních vztahů. Dominují zejména následující teoretické koncepce: „The Theory of International Crisis Management“, „Alliance Theory“ a „The Theory of Perception and Misperception“. Ozývají se ale hlasy, že by se bádání nemělo omezovat pouze na těchto pár teorií, ale mělo by se rozšířit i na „Theory of Hegemonic Stability“, „The Theory on Polarity and International Stability“, „The Theory of Collective Security“, „The Theory of Conflict and War“, „The Theory of Deterrence“, „The Theory of Mutual Interdependence“, „The Theory of International Cooperation and Integration“ a „Theory of Soft Power“.⁷

1.2 Současná historiografie sovětsko-čínské roztržky

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, v posledních dvou dekadách došlo v Číně k velkému skoku ve studiu studené války, zejména díky zpřístupnění dříve přísně střežených archiválií. Na ruské straně k podobné situaci došlo již během devadesátých let, když se po kolapsu Sovětského svazu ke zdrojům mohli dostat i historici ze západních zemí. Konkrétně, co se týče čínsko-sovětské roztržky, toto téma se stalo v posledních letech jedním z nejvíce zkoumaných problémů studenoválečného konfliktu. Nicméně, i po vydání mnoha studií a knih, stále neexistuje jednotný názor, proč došlo k zpřetrhání společných vazeb a která strana měla na toto ukončení větší podíl. Každopádně, i přes různé názory, v současnosti existují čtyři hlavní názorové proudy reprezentované autory z jiných zemí a s jinými životními zkušenostmi.

1.2.1 Lorenz Lüthi

První knihou k rozboru je „*The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*“⁸ od původem švýcarského autora Lorenze Lüthiho, který studoval na prestižní Yale University a v současné době působí v Kanadě na McGill University. Ačkoliv k roztržce vedla kombinace problémů kolem nacionalismu, národního zájmu, domácí politiky, osobnostních problémů, hraničních sporů, rivalita o vedoucí postavení v mezinárodním komunistickém hnutí, sovětsko-amerického rapprochementu, komunikačních problémů a nepochopení v důsledku nedostatku informací, pro Lüthiho nejdůležitější roli hrála ideologie.⁹ Kniha se zabývá zejména rolí Číny a Mao Ce-tunga a menší důraz klade na sovětskou stranu.

Lüthi tvrdí, že pro Mao, který měl mimořádný talent v používání propagandy, byl ideologický boj tou nejlepší možnou cestou, jak si mohl zajistit vedoucí postavení v čínské politice a prosadit lepší postavení své země v mezinárodním prostředí.¹⁰ Díky obratnému používání slov v psychologické válce se tak mohl zbavit domácích odpůrců. Mao několikrát zmátl sovětské

vedoucí představitele i Chruščova samotného.¹¹ Lüthi každopádně zdůrazňuje, že je nezbytné odlišit skutečnou víru v ideologii a její manipulativní použití.¹² Podle autora byl Mao především nemilosrdný a bezohledný politický hráč, který byl v případě potřeby ochoten obětovat všechny principy i spolupracovníky, jen aby si zajistil a posílil svou vlastní moc.¹³

Lüthi zároveň tvrdí, že ostatní komunistické země si nepřály odtržení Číny od mezinárodního komunistického hnutí a litovaly této ztráty.¹⁴ I když Čou En-lai, Liou Šao-čchi, Teng Siao-pching, Wang Ťia-siang a ostatní hlavní kádři stáli za zlepšením vztahů se Sovětským svazem, Maův kult osobnosti byl tak pevně spjat s komunistickou revolucí, že jakékoliv výraznější popření předsedova názoru mohlo znamenat podkopání legitimacy celé čínské komunistické strany.¹⁵ Lüthi tvrdí, že roztržka byla převážně Maova iniciativa.

Podle tohoto autora byla závěrečná fáze čínsko-sovětské roztržky prodlouženým problémem čínské domácí politiky. Pokud by nedošlo k roztržce se Sovětským svazem, pro Maa by nebylo politicky možné odstartovat stranické čistky, které přerostly až do Velké proletářské kulturní revoluce.¹⁶

1.2.2 Sergey Radchenko

Práce Sergeje Radchenka je zajímavá v tom, že ačkoliv použil ve velké míře stejných zdrojů jako Lüthi, došel k jiným závěrům. Autor, který se narodil v Sovětském svazu poblíž hranice s Čínskou lidovou republikou, studoval na London School of Economics a v současné době přednáší na Aberystwyth University ve Walesu. Radchenko ve své knize „*Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*“¹⁷ popsal, že kolaps čínsko-sovětské aliance byl zapříčiněn trvalou nerovností mezi Sovětským svazem zastávajícím status quo a aspirující zemí v podobě Číny.

Autor vykresluje obraz čínského narcismu a sovětské arogance přijmout svého spojence jako rovného. Teng Siao-pching po smrti Maa dokonce konstatoval, že problém nebyl pouze v rovnosti. Číňané se cítili poníženi.¹⁸ Čína, jako země obrovské historie a kulturního dědictví nemohla přijmout roli mladšího bratra. Sovětský svaz naopak počítal, že Čína bude ve stejné pozici

jako ostatní satelitní státy ve východní Evropě. Radchenko klade vinu na Maa i Chruščova. Podle něj se aliance rozpadla, protože její podstata byla chápána odlišně v Moskvě i v Pekingu.

Radchenko dále vysvětluje, že na kolaps měly vliv i tradiční ruské stereotypy, podle nichž jsou Číňané popisováni jako „lstitiví a nedůvěryhodní“. Podle autora by se Chruščovovo vnímání čínsko-sovětské roztržky dalo chápat jako jakýsi střet kultur a civilizací.¹⁹ Na rozdíl od Lüthiho tedy pro Radchenka není ideologie klíčovým problémem. Tím jsou boj o moc a kulturní odlišnosti.

1.2.3 Xia Yafeng

Po studiích v Čínské lidové republice získal Xia Yafeng doktorský titul na University of Maryland a nyní působí na Long Island University ve Washingtonu D.C. Tento autor ve svých studiích²⁰ vysvětluje, že ani Lüthiho „konflikt ideologií“ ani Radchenkův „střet národních zájmů“ nemohou dostatečně vysvětlit rozkol mezi Pekingem a Moskvou. Podle Xia byly národní zájmy výsledkem, nikoliv příčinou roztržky. Co se týče ideologie, ani té nedává jednoznačně klíčovou roli a jeho práce do jisté míry balancují mezi dvěma zmíněnými názory.²¹

Oproti Radchenkovi, který zasazuje problém zejména do linie bilaterálních sovětsko-čínských vztahů, Xiova práce se dostává do širšího prostředí. Podle tohoto autora byla roztržka soubojem o lepší interpretaci marxismu-leninismu a bojem o vedoucí pozici v mezinárodním komunistickém hnutí. Pouze ta strana, která měla autoritu v interpretování ideologie mohla být legitimním lídrem komunistického tábora. Neochota obou stran, jak Číny, tak Sovětského svazu ke kompromisu v otázce širšího vedení hnutí tak vedla ke konci společné aliance.²²

Xia zastává názor, že v počátečních fázích měl Sovětský svaz s Čínou určité neshody ve vedení domácí i zahraniční politiky, ale obě země měly stále stejný postoj proti USA a kapitalistickému bloku. Po oteplení sovětsko-amerických vztahů se již Moskva s Pekingem jen těžko shodly. Byl to právě Mao, který si myslel, že je více teoreticky nadaný než Chruščov a mnoho

vysoce postavených čínských komunistických stran tento pohled sdílelo. Chruščov měl být po Stalinovi pouze přechodným lídrem a tím budoucím se měl stát sám Mao.²³ Xia tvrdí, že právě tento fakt zapříčinil formální kolaps aliance a oficiální rozkol v mezinárodním komunistickém hnutí. Mao nebyl schopný dosáhnout vedoucí pozice v komunistickém táboře a Čína byla vyloučena z klubu.²⁴

1.2.4 Austin Jersild

Kniha „*The Sino-Soviet Alliance: An International History*“²⁵ od Američana Austina Jersilda, který absolvoval doktorské studium na University of California a nyní přednáší na Old Dominion University, je poněkud jiným pohledem na čínsko-sovětské vztahy. Jersild rozšiřuje celý pohled o úroveň států z východní Evropy a podobně jako Xia a Lüthiho se tedy pohybuje v prostředí celého mezinárodního komunistického hnutí a nikoliv pouze na linii Radchenkova bilaterálního vztahu. Jersild se jako jediný, na rozdíl od všech třech výše zmíněných autorů, nezajímá o vysokou diplomatickou politiku. Jersildovým nosným bodem jsou poradci ze socialistického bloku v Číně. Konkrétně zkušenosti expertů, kteří se podíleli na všem, od vývoje univerzitních osnov, průzkumu ropy, stavby železnic, až po výuku hry na klavír. Sovětským cílem bylo vyškolit z Číňanů schopné specialisty, kteří budou plnit roli plnohodnotného spojence v boji proti kapitalistickému bloku. Jersild použil čínské, sovětské, východoněmecké i československé prameny.²⁶

Hlavním tématem knihy je kulturní střet mezi ruským „carským dědictvím“ a čínskou pamětí „nerovných smluv“ a omezeného jednání ze strany Západu. Číňanům vždy chyběl pocit rovnostranného zacházení a podle Jersilda nebyli Sověti nikdy schopni pochopit, že toto je pro čínskou stranu nadmíru citlivá záležitost. Autor tvrdí, že již samotná smlouva o spolupráci z roku 1950 byla „nerovná“. Sovětská pomoc byla vykoupena Stalinovými neo-imperialistickými požadavky.²⁷

Zajímavým faktem je, že ruská rozpínavost byla vnímaná stejně i ve státech střední a východní Evropy. Jersild porovnává, že stejně jako Číňané,

tak i Čechoslováci a východní Němci byli frustrováni z „velmocenského šovinismu“ Sovětského svazu. Autor takto dokazuje, že finální čínsko-sovětský rozkol měl skutečně mezinárodní rozměr zasahující i do ostatních států komunistického bloku.

1.3 Diplomatická historie a teorie mezinárodních vztahů

At' již historické vědy, tak i politologie jsou dvě disciplíny, které nemají pevně stanovené hranice své působnosti a mohou se překrývat. A co více, diplomatická historie a teorie mezinárodních vztahů, jako jejich poddisciplíny, mají k sobě ještě blíže a nabízí potenciál k úspěšné spolupráci. Rozdíly mezi oběma disciplínami nejsou jasně vymezené, ale liší se spíše v průběhu času a vlivem probíhajících trendů. V šedesátých letech obě disciplíny věřily v možnost vědeckého poznání společenského a politického chování a použití kvantitativních metod k tomuto výzkumu. Bohužel v současné době, po tzv. návratu narace a lingvistickém obratu v historii a rozšíření kvantitativních metod a teorií her v politologii, se obě disciplíny vzdálily.²⁸

Colin Elman a Miriam Fendius Elman ve své studii nabídli řadu příkladů možností proveditelnosti fúze obou disciplín. Podle autorů sice historiky diplomacie a teoretiky mezinárodních vztahů odděluje řada faktorů, nicméně obě skupiny se mohou užitečně doplňovat.²⁹ Autoři vyzorovali, že dvě skupiny odděluje několik faktorů. a) *Narativní vysvětlení versus teoretické vysvětlení*. Historikové povětšinou tíhnou k vyprávění, neboť jejich metodologie trvá na přesnosti popisu celé události. Díky takto důkladnému popisu je každá událost jedinečná. b) *Porozumění minulosti versus předpověď budoucnosti*. Historici ve většině případů odmítají předpovídat nadcházející události, což se naopak od politologů vyžaduje.³⁰ c) *Relevance přítomnosti*. Teoretikové mezinárodních vztahů mají kontakty s tvůrci politiky a jsou jim více otevřeni. Proto tíhnout ke studiu soudobé historie a starší dějiny pro ně mohou být naprosto irelevantní. d) *Jedinečná událost versus soubor několika*. Historikové se snaží o vysvětlení konkrétní situace, zatímco teoretici mezinárodních vztahů vytvářejí generalizace o skupině několika najednou.³¹ e) *Jednoduchost versus složitost*. Politologové většinou odmítají neurčitá vysvětlení. Snaží se o odstranění slabých příčin a pokoušejí se najít jednu nejsilnější, která by vysvětlila, co se stalo. Na druhou stranu historici zcela záměrně přijímají složitost faktorů. Jejich vysvětlení potom kombinuje více faktorů.³²

Rozdíly mezi oběma disciplínami se samozřejmě respektují, každopádně Elmanovi tvrdí, že vzájemná spolupráce by pomohla oběma stranám. Načrtli několik úrovní, ve kterých se obě školy vzájemně protínají. a) *Sekundární zdroje a historiografické debaty*. Politologové se v průběhu své práce v žádném případě nemohou vyhnout monografiím produkovaným historiky. b) *Zlepšení technických znalostí*. Autoři doporučují teoretikům mezinárodních vztahů také práci s primárními zdroji a historikům nahlédnout do teorií.³³ c) *Jiné formy „přítomnosti“*. Zatímco politologové tíhnou ke studiu relativně nedávných událostí, tento časový prostor se plně projevuje u historiků. Jejich vidění minulosti je silně ovlivněno přítomností. d) *Identifikace limitů generalizace*. Historikové tvrdí, že nic nemůže být univerzální pro všechna období a místa a o teoreticích mezinárodních vztahů tvrdí, že produkují pouze jednoduché generalizace.³⁴ Dalším z bodů, kterým musí obě disciplíny čelit, je obrana objektivit, která čelí útokům se strany postmoderní kritiky.

Elmanovi kritizují, že namísto spolupráce se oba obory uzavírají do sebe a takřka ignorují dění ve vedlejší disciplíně. Podle nich mohou oba obory úspěšně spolupracovat, pokud začnou používat metody toho druhého. Jako příklad uvádí příklad ekonomie, která byla schopná úspěšně prohloubit obor teorií mezinárodních vztahů.³⁵ Autoři tvrdí, že existuje několik společných faktorů, které oba obory spojuje. Historikové a politologové, kteří se zabývají příčinami války, mají k sobě mnohem blíže, než k positivistům a postmodernistům v rámci vlastní disciplíny.³⁶ Diplomatičká historie i teorie mezinárodních vztahů se zajímají o proces rozhodování a pokoušejí se vysvětlit fenomén, který nelze zopakovat. Kromě jiného soustředění historika na souvislosti pomáhá politologovi s jeho dlouhodobým předpovídáním.³⁷ Na druhou stranu může teoretik pomoci historikovi vidět opakující se vzorce, které by jinak přehlédl kvůli tendenci vidět pouze unikátní události.³⁸

1.4 Současné teorie mezinárodních vztahů

V této kapitole jsou ve stručnosti představeny hlavní směry soudobých teorií mezinárodních vztahů. Jedná se o liberalismus, realismus a konstruktivismus. Ačkoliv v rámci teorií existují i další (např. institucionalismus, neomarxismus), pro potřeby této diplomové práce byly vybrány pouze ty nejstěžejnější. Pomocí těchto hlavních teorií budou v následující sekci zanalyzovány myšlenky vedoucích představitelů současné historiografie čínsko-sovětské roztržky.

1.4.1 Liberalismus

Liberálně-idealistické přístupy zpochybňují roli státu jako výlučného aktéra mezinárodních vztahů a naopak vyzdvihují roli mezinárodních institucí, vnitrostátních subjektů, firem, veřejného mínění a jednotlivců, čímž je rovněž zpochybněno jednoznačné oddělování vnitřní a zahraniční politiky. S tím souvisí i zpochybnění racionality jednání státu, kdy na stát není nahlíženo jako na subjekt s jasně definovaným zájmem, nýbrž jako na konglomerát různých subjektů a zájmů. Pokud se liberální idealisté přesto opírají o koncept racionality jednání subjektů mezinárodních vztahů, nejedná se o racionalitu pojímanou jako chování směřující k akumulaci moci a zajišťování vlastní bezpečnosti, nýbrž jako chování směřující k ekonomické či technické efektivnosti a akumulaci bohatství.³⁹

Tento přístup chápe mezinárodní vztahy v mnoha dimenzích, z nichž dimenze politicko-bezpečnostní nemusí být vždy rozhodující. Jedná se zejména o dimenzi hospodářskou, normativní, etickou, kulturní či technologickou.⁴⁰ Tzv. myšlenkový liberalismus považuje uspořádání domácích sociálních identit a hodnot jako základní faktor státních preferencí a z nich vyplývají mezistátní konflikty či spolupráce. Sociální identita je definována jako soubor preferencí sdílených jednotlivci o povaze legitimacy domácího systému. Pokud v mezinárodních vztazích existují aktéři, jejichž sociální identity jsou neslučitelné, vzniká mezi nimi napětí.⁴¹

1.4.2 Realismus

Pro realisty je rozhodující otázkou mezinárodních vztahů problém moci. Shromažďování moci je základním cílem aktérů mezinárodních vztahů a celkové rozložení moci nejdůležitější charakteristikou daného systému. Jakákoliv důležitá otázka realistů je odvozena od mocenských otázek. Moc má řadu dimenzí, ale většinou rozhoduje její materiální základna, což obvykle znamená vojenskou sílu. Mezi aktéry neustále vládne nepřátelství či rivalita. Trvalá spolupráce, ani trvalý mír nejsou možné. Válka je trvalým prvkem mezinárodních vztahů.⁴²

Nejvýznamnějšími aktéry mezinárodních vztahů jsou státy. Ostatní aktéři (mezinárodní organizace, nadnárodní korporace apod.) jsou buď nástroji států, nebo jsou bezvýznamné z hlediska hlavních otázek mezinárodních vztahů. Státy definují své cíle jako mocenské, v podobě tzv. národních či státních zájmů. Na státy je třeba dívat se jako na racionálně jednající aktéry a na tomto základě analyzovat a předvídat jejich jednání.⁴³

Realisté se také zabývají tzv. mocenskou rovnováhou (balance of power). Ta by se dala popsat jako charakter mezinárodního řádu, ve kterém je moc v systému více méně rovnoměrně rozložena mezi několika hlavními aktéry. Rozložení moci nemusí být úplně rovnoměrné, ale musí být takové, aby žádnému z aktérů neumožňovalo ovládnout ostatní. Opakem mocenské rovnováhy je potom centralizace moci v rukou jediného aktéra.⁴⁴ Tento aktér je pak označován jako hegemón.⁴⁵

1.4.3 Konstruktivismus

Představitelé této školy spatřují hlavní definiční znak mezinárodního řádu ve všeobecně sdílených normách řádu, které působí prostřednictvím identit jeho aktérů, neboť osvojené normy se stávají součástí identity aktéra. Základním stavebním kamenem stávajícího mezinárodního řádu je soubor historicky vzniklých norem, které upravují konstrukci státu, zejména pak normy související se suverenitou. Tyto normy zajišťují práva (např. právo na

svrchovanou existenci) a povinnosti (např. povinnost respektovat svrchovanou existenci ostatních států) subjektů, které jsou ostatními státy uznávány jako státy. Nevylučují však použití síly, a dokonce s ní i počítají.⁴⁶

Stávající mezinárodní řád je možné považovat za mezistupeň mezi stavem bez sdílených norem a stavem norem vylučujících násilí. Ve stavu bez norem je identita aktéra dána pouze jejich vnitřními potřebami. Mimo mocenské postavení aktérů neexistují žádné záruky jejich existence, ani mantinely jejich expanze. Pokud se vyloučení násilí stane všeobecně přijímanou normou, bude to znamenat přeměnu identit aktérů do stavu, v němž identita bude aktérovi bránit v použití síly a povede ho ke spolupráci s ostatními.⁴⁷

Důležitou roli v tomto procesu hrají mezinárodní instituce, které podle konstruktivistů nejen usnadňují kolektivní akci racionálních aktérů, jak tvrdí liberálové, nýbrž svou činností přispívají k přeměně identit těchto aktérů. Součástí této přeměny norem a identit patrně bude i radikální změna v chápání suverenity.⁴⁸

1.5 Analýza historiografie podle teorií mezinárodních vztahů

Všichni čtyři zmínění autoři (Lorenz Lüthi, Sergey Radchenko, Xia Yafeng a Austin Jersild) ve svých pracích o čínsko-sovětské roztržce inklinují buď nevědomě, nebo zcela záměrně k některému přístupu ze současných teorií mezinárodních vztahů nebo k jejím kombinacím. Všechna hlavní tvrzení z jejich studií jsem proto zanalyzoval a přehledně roztřídil do tabulky.

	<u>Směr vztahu</u>	<u>Teorie mezinárodních vztahů</u>	<u>Příčina roztržky</u>	<u>Mezinárodní prostředí</u>	<u>Viník roztržky</u>
<u>Lorenz Lüthi</u>	Shora-dolů	Liberalismus	Ideologie	Komunistický blok	Mao
<u>Sergey Radchenko</u>	Shora-dolů, Zdola-nahoru	Realismus, Konstruktivismus	Boj o moc, Kultura	Bilaterální vztah	Mao, Chruščov, Sověti (Rusové)
<u>Xia Yafeng</u>	Shora-dolů	Realismus, Liberalismus	Boj o moc, Ideologie	Bilaterální vztah, Komunistický blok	Mao
<u>Austin Jersild</u>	Zdola-nahoru	Konstruktivismus	Kultura	Komunistický blok	Sověti (Rusové)

Ačkoliv povětšinou autoři vycházejí ze stejných pramenů, shodují se na konkrétních faktorech roztržky pouze v několika případech a často docházejí k naprosto odlišným závěrům. Protože se autoři rozcházejí ve více směrech, udělat objektivní fúzi je obtížné a možná i zbytečné. Proto bylo rozhodnuto, že se autor v této diplomové práci zaměří zejména na čínský pohled na roztržku a roli Mao Ce-tunga v jejím průběhu.

1.6 Role Mao Ce-tunga

Většina západní literatury věnující se tradičnímu čínskému strategickému myšlení tvrdí, že tato kultura byla v mnohém ovlivněna tvrdými realpolitickými tendencemi.⁴⁹ Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že čínské strategické myšlení nebylo ztělesněno pouze jedním souborem pevně stanovených preferencí.⁵⁰ Pokud chceme porozumět čínskému chování, musíme brát na vědomí jiné myšlenkové a kulturní odlišnosti. Čínské myšlení bylo směsí jak realistického chování „svépomoci“ (self-help), tak i norem, kultury, myšlenek a dalších sociálně-konstruovaných ideí sdílených obyvateli.⁵¹ Takto Alastair Iain Johnston analyzuje čínské strategické myšlení do doby, než byla Čína začleněna do evropského/globálního světořádu a předtím, než byly do Říše středu importovány myšlenky západní liberální demokracie a marxisticko-leninistické ideologie.⁵²

Podle Johnstona čínská strategická kultura v období maoismu reprezentovala kontinuitu čínské minulosti s přidanými prvky moderního čínskému nacionalismu a marxisticko-leninské ideologie. I přes další ovlivnění zůstalo jádro čínskému strategickému myšlení po roce 1949 stále realpolitické. Klíčem k porozumění tzv. nové Číny je osoba Mao Ce-tunga, který byl hlavním rozhodujícím článkem čínské politiky až do své smrti v roce 1976.

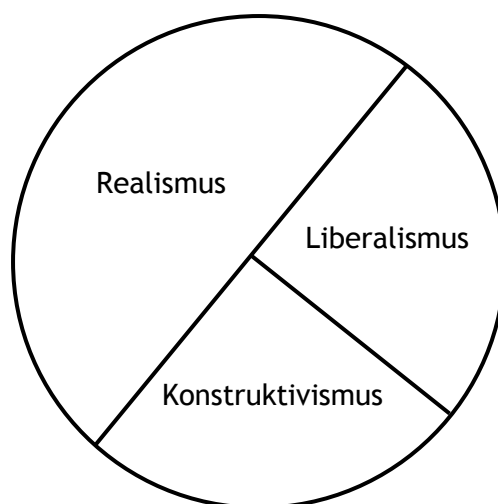
Podle Maa byl konflikt ne jenom nevyhnutelný, ale také žádoucí. Harmonie byla pouze přechodná a nevýhodná. K tomuto závěru došel dříve než přijal marxisticko-leninské normativní argumenty o třídním boji jako jádru historického progresu. Mao byl přesvědčen, jako mnoho dalších z jeho nacionalistické generace, že čínská neschopnost vzdorovat imperialismu byla produkt fyzické slabosti Číňanů. Podle Maa byly jak státy, tak lidé, kteří jsou slabí, nuceni k ústupu.⁵³ Radikalizace čínských intelektuálů v průběhu Májového hnutí v roce 1919 poté vedla Maa k přijetí marxismu-leninismu v letech 1920 a 1921.

Mnoho čínských antických textů zdůrazňuje koncept absolutní strategické flexibility. Nikterak jinak tomu bylo u Maa samotného, který kromě těchto textů čerpal i z Lenina a Clausewitze. Každopádně knihy od

posledních dvou zmiňovaných autorů se k Maovi dostaly až později. Mezi práce které Maa ovlivnily nejvíce, patřily texty z období Válčících států (475 - 221 př. n. l.) a Období tří království (220 - 280 n. l.). Koncept absolutní flexibility čerpal ze slavného spisu Umění války od Sun-c'.⁵⁴ Je třeba poznamenat, že většinu času období od roku 1927 do 1945 strávil Mao ve vnitřním exilu a zdroje, ze kterých mohl myšlenkově čerpat, byly kvantitativně velmi omezené.⁵⁵

Feng Huiyun, který se zabýval koncepcí „operational code“ Mao Ce-tunga v různých obdobích jeho vlády dospěl k závěru, že se Velký kormidelník za různých okolností choval rozdílně. Maovo myšlení nebylo statické a taktika se ubírala zcela jinak v podmínkách míru či války. Na změny měly vliv nejen dopady politiky domácí, ale také té zahraniční.⁵⁶

Se znalostí těchto faktorů by se dalo myšlení Mao Ce-tunga o mezinárodním prostředí v rámci teorií mezinárodních vztahů chápat jako směs realismu s kombinací liberalismu a konstruktivismu.

Přesný poměr ani procentuální rozdělení není možné. Nicméně důležitý je fakt, že realistické myšlení u Maa převažovalo nad zbývajícími dvěma směry. Co se týče konstruktivismu, ten byl u Maa založen na jeho pevném nacionalismu a době ve které žil. Celá jeho generace byla ovlivněna světovým

koloniálním systémem a „nerovnými“ smlouvami se západními mocnostmi, které byla Čína nucena podepsat. Liberalismus lze vysledovat na jeho přijetí marxismu-leninismu na začátku dvacátých let. Je třeba zdůraznit, že Maova verze byla upravená na čínské podmínky. Kromě jiných faktorů nebyl zdůrazňován pouze boj třídní, ale také boj národně-osvobozenecský. V realpolitice byl Mao ovlivněn tradičními čínskými autory zabývajícími se strategií a vedením války. Mao nebyl vyhrazený ofenzivně ani defenzivně v rámci realismu a v různých situacích reagoval jinak. Jako příklad by se dalo uvést pragmatické spojení s Kuomintangem proti agresi imperiálního Japonska.

2. ČÁST - ČÍNSKO-SOVĚTSKÁ ROZTRŽKA

„Proletáři všech zemí, spojte se!“

Karel Marx, Bedřich Engels

„Východní vítr převažuje nad tím západním.“

Mao Ce-tung

*„Nepřítele zabít je jen akt zuřivosti. Pravým ziskem je zbavit jej
výhody.“*

Sun-c'

2.1 Od prvních kontaktů po Stalinovu smrt

Poprvé se Rusové a Číňané dozvěděli o své vzájemné existenci v průběhu 13. století. Čína byla v té době pod nadvládou mongolské dynastie Jüan (1271-1368) a její vojska při pokusu o dobytí Rusi odtáhla několik ruských zajatců do Pekingu.⁵⁷ Nicméně až po nástupu Čchingů začaly být vzájemné vztahy důležitější. V roce 1689 obě strany podepsaly Něrčinskou smlouvu, vůbec první dohodu dynastie Čching s jiným státem. Rovnováha této smlouvy, která upravovala hranice a obchodní opatření, platila až do poloviny 19. století. Posléze začala být nestabilní, neboť kvůli změnám v hospodářských i geopolitických faktorech to bylo právě Rusko, které začalo pomýšlet na lepší podmínky.⁵⁸

Opiové války, které vyvrcholily otevřením čínských přístavů pro britské, americké a další západní obchodní zájmy, znamenaly začátek transformace Čchingské dynastie v semi-koloniální stát.⁵⁹ Po britsko-čínské „nerovné smlouvě“ z Nankingu (1842) došlo k podpisu rusko-čínské dohody v roce 1858 ve městě Ajgun.⁶⁰ Pro čínskou pevninskou i tchajwanskou historiografii opiovými válkami začalo tzv. století ponížení (Century of Humiliation) a je důležité poznamenat, že Rusko, které se na něm také podílelo bylo a je bráno jako západní mocnost.

Na konci 19. století se rusko-čínské vztahy lehce oteplily. Důvodem byla vnější ohrožení. Obě země se rozhodly ochránit Asii před další invazí zahraničních vojsk. Rusko s Čínou uzavřely spojenectví proti Japonsku, které v té době představovalo největší hrozbu.⁶¹ Války s Meidži vedli v letech 1894 až 1895 jak Čchingové, tak mezi roky 1904 a 1905 i Romanovci. Obě války skončily vítězstvím Japonska a obě země začaly mezinárodně ztrácet. V Číně postupné oslabování centrální moci vedlo až k pádu celé dynastie Čching a v roce 1911 byla vyhlášena republika. O šest let později došlo k pádu monarchie také v Rusku a k moci se dostali komunisté. Právě idea Velké říjnové revoluce byla jednou z klíčových motivací založení čínské komunistické strany v roce 1921. Ačkoliv domácí i zahraniční koncepc

bolševiků se pohybovaly okolo celosvětové revoluce, Sovětský svaz nejdříve upíral pozornost na dění v Evropě. Až poté co pokusy o revoluce na starém kontinentě selhaly, začal ve větší míře sledovat dění v Asii a v Číně se rozhodl podporovat Kuomintang.⁶²

Po smrti Sunjatsena však v Kuomintangu nedošlo pouze ke změně ve vedení, ale také ve směřování politiky. Čankajšek v roce 1927 odsunul od moci levicové křídlo a masakr některých členů komunistické strany znamenal razantní bod zvratu nejen pro stranu samotnou, ale také pro sovětskou zahraniční politiku vůči Číně. Mnoho straníků protestovalo proti názoru Sovětského svazu a Kominterny na setrvání strany v alianci s Čankajškem.⁶³ Vztahy čínských komunistů se Sověty se tímto zhoršily.⁶⁴

Když v průběhu třicátých let Kuomintang ještě více zatlačil komunisty do politického pozadí, sovětská pozice ve straně značně poklesla. Čínští komunisté prošli sérií vnitřní konfliktů, ve kterých měla Moskva i Kominternu minimální vliv. Právě z těchto bojů vzešel Mao Ce-tung kolem roku 1936 jako vedoucí lídr. S Maem v čele se začala strana připravovat na dlouhou partyzánskou válku proti Čankajškovi. Sovětský vliv ve východní Asii začal být téměř nulový v důsledku politických změn v Evropě na počátku třicátých let.⁶⁵

Japonský útok na Čínu z roku 1937 dostal komunistickou stranu z politické izolace. Hlasy v rámci Kuomintangu donutily Čankajška k dočasné spolupráci s Maem v boji proti vnějšímu agresorovi. Částečně díky rozdělení moci a také radikálnímu programu se komunistům brzy podařilo začít kontrolovat severní a centrální části země. Právě v této době začal znovu ožívat zájem Sovětů o dění v Číně. Na jedné straně sice Mao ignoroval některé instrukce Kominterny ohledně vedení války s Japonskem, na druhou stranu ale přijal téměř všechny sovětské propagandistické doktríny a slogany.⁶⁶

Co se týče otázky Japonska, podepsáním sovětsko-japonské dohody o neutralitě z dubna 1941, a respektováním Mandžuska jako součásti Země vycházejícího slunce, se vzájemné sovětsko-čínské vztahy ochladily. Maovým hlavním cílem na konci druhé světové války bylo zatáhnout Sovětský svaz do

války proti Japonsku. Čínští komunisté proto přizpůsobovali stranickou politiku co nejvíce tak, aby vyhovovala sovětským požadavkům.

Ačkoliv Mao jen těžce akceptoval Stalinovu preferenci ke Kuomintangu jako součásti jeho mezinárodní strategie, pořád věřil, že Sověti budou úzce spolupracovat s jeho stranou hned poté, co Rudá armáda koncem války vstoupí do Mandžuska. Mao proto reagoval velmi nedůvěřivě když se Stalin rozhodnul nenabídnout žádnou podporu pro čínské komunisty na severu a severovýchodě země a naopak začal blokovat některé jejich kroky.⁶⁷

Tyto počáteční zkušenosti se sovětským vedením zanechaly v čínském komunistickém táboře dva důležité poznatky. Zaprvé, strana musela ještě tvrději pracovat, aby dostala všem požadavkům přicházejícím z Moskvy. Někteří straníci cítili, že jejich hnutí není Moskvou plně akceptováno. Prý se neprokazovalo dostatečně „socialistické“ a „mezinárodní“. Druhým faktem bylo, že strana se za žádných okolností nemohla spoléhat na sovětskou podporu při pokusu o politickou kontrolu celé země.⁶⁸

Další rána přišla v srpnu 1945, když byla mezi Stalinem a Čankajškem podepsána sovětsko-čínská dohoda o přátelství a spojení s trváním třiceti let. Smlouva garantovala nezávislost Mongolska a do sovětského držení připadly přístavy Ta-Lien a Lü-šun-kchou (Port-Arthur). Dále bylo odsouhlaseno, že se Sovětský svaz nebude plést do čínské domácí politiky a nebude poskytovat žádnou podporu Čankajškovým oponentům. Zde je třeba zdůraznit, že Sovětský svaz, který proklamoval celosvětovou revoluci a boj s imperialismem, tímto krokem zvolil cestu vlastní bezpečnosti.⁶⁹ Pro Stalina to byly národní zájmy a ne revoluční cíle či ideologické sympatie, které vedly jeho zahraniční politiku po skončení druhé světové války.⁷⁰

Okamžitě po ukončení bojů s Japonci se v Číně rozpoutala občanská válka. Když se na počátku léta roku 1946 rozhodli komunisté k protiútoky proti Kuomintangu v Mandžusku, sovětská pozornost se upírala zejména na krizové situace, ke kterým došlo v Evropě. Mao zůstal i nadále v blízkém spojení s Moskvou ve všech důležitých otázkách týkajících se politické i vojenské strategie, nicméně ani tak se mu nepodařilo zajistit ze strany Sovětského

svazu žádnou dlouhodobější pomoc pro svou revoluci. Ačkoliv sovětská pomoc v rámci japonských zbraní, komunikačních technologií a peněz k čínským komunistům dorazila, Stalin nepředpokládal, že tato pomoc pomůže komunistům vyhrát občanskou válku.⁷¹

Kreml stále preferoval jednání s oběma stranami. Ani v roce 1948, když Kuomintang začal evidentně ztrácet, se nerozhodl podpořit ve větší míře komunisty. Stalinovy pochybnosti převládaly až do jara 1949, kdy zapříčinily první vážnější krizi mezi sovětskými a čínskými komunisty od konce druhé světové války. Lidová osvobozenecská armáda začala postupně obsazovat jedno město po druhém. Peking, Šanghaj a Tchien-t'in padly, ale Stalin stále nemohl uvěřit, že tyto úspěchy mohou vést ke kompletnímu vítězství komunistů. Stalin se v Kremlu obával, že Čankajšek může znovu udeřit na jihu země a anti-komunistické rebelie v centrální části a na pobřeží mohou ohrozit revoluci. Mohla nastat i možnost, že různé oddíly osvobozenecské armády začnou bojovat mezi sebou. Američané mohli poslat ultimatum, že v případě překročení řeky Jang-c'-t'iang bude použita atomová zbraň. Stalinův pohled na Maovu revoluci byl velmi nedůvěřivý. I kdyby revoluce proběhla, čínští komunisté byli podle něj mizerně připraveni na vládnutí nad tak obrovskou zemí.⁷²

Vítězství čínských komunistů bylo velmi nejasné a Sovětský svaz by mohl v mezinárodní politice hodně ztratit, pokud by jim poskytnul přímé sympatie. Jak již bylo naznačeno, sovětský vůdce čínským komunistům nedůvěřoval⁷³ a Mao pro něj vůbec nepředstavoval marxistu. Stalin jím zjevně pohrdal a v soukromí ho označoval „jeskynním marxistou“ a tvrdil, že „rudý je pouze zvenčí a nikoliv uvnitř“. Podle Stalina nebyla čínská revoluce vůbec komunistická, ale buržoázní.⁷⁴

I přes odmítavý postoj Stalina byl Mao přesvědčený, že poválečná aliance se Sovětským svazem je nevyhnutelná a byla pro něj největší prioritou v rámci zahraničních otázek.⁷⁵ V červenci 1949 zdůraznil, že se „nová“ Čína „musí naklonit na jednu stranu“.⁷⁶ Přestože americká armáda v závěrečných fázích občanské války nezasáhla, Mao a jeho blízcí si byli vědomi „agresivní a

d'ábelské“ povahy západního imperialismu a i nadále se obávali hrozby, která by mohla být poslána z Washingtonu.⁷⁷

Mao urgentně potřeboval hospodářskou pomoc jak Sovětského svazu, tak i zemí z východního bloku. Kromě toho by uvítal nemalý počet sovětských expertů, kteří by pomohli s vedením strany i země. Kromě jiného, komunistická Čína potřebovala bezpečnost. Pouze ve spojení s Moskvou mohla být země ochráněna před USA, Japonskem a anti-komunistickými silami uvnitř země.⁷⁸

Jakýmsi zlomem byla setkání Liou Šao-čchiho, Kao Kanga a Wang Ťia-sianga se sovětskými partnery v Moskvě mezi 26. červencem a 14. srpnem 1949. Ačkoliv nedůvěřivý Stalin oficiálně přijal čínské straníky jako obchodní delegaci z Mandžuska, hned na první schůzi ujistil Liou Šao-čchiho, že jim poskytne přímou podporu. Přestože se Liou zavázal, že čínská strana bude plnit příkazy a nařízení Moskvy, v následujících měsících museli čínští komunisté neustále dokazovat, že v žádném případě nebudou následovat jugoslávskou cestu separace a Mao Ce-tung není druhým Titem.⁷⁹

Oslava 70. narozenin Josifa Vissarionoviče Stalina. Moskva, prosinec 1949⁸⁰

Po říjnovém vyhlášení Čínské lidové republiky na náměstí Nebeského klidu v Pekingu následovala Maova první zahraniční cesta. Po několikadenní cestě vlakem dorazil do Moskvy 6. prosince 1949. Maovou prioritou pro jednání

bylo ustanovení nového vztahu mezi oběma zeměmi. Chtěl dosáhnout, aby Sovětský svaz uznal Čínu jako socialistickou zemi a poskytnul jí pomoc při rozvoji a národní bezpečnosti.⁸¹ Jednání nebyla vůbec jednoduchá.⁸² „Smlouva o vzájemném přátelství, alianci a vzájemné pomoci“ byla po dvou měsících manévrování podepsána 14. února 1950. Co se týče formy aliance a hospodářské a vojenské asistence, Mao dostal, co požadoval. Číňanům byl přislíben úvěr ve výši 300 milionů dolarů a Stalin se zavázal, že sovětská poradci pomohou s obnovou čínského hospodářství. Na druhou stranu Čína definitivně ztratila Mongolsko a Stalin zamítl boj s Čankajškem o Tchaj-wan a pomoc Vietminhu proti Francouzům.⁸³

Úspěchem podepsání dohody bylo, že se Maovi podařilo upevnit svou domácí pozici a zlepšit mezinárodní postavení své země.⁸⁴ Čínská lidová republika již nebyla politicky izolovaná.⁸⁵ Ale i tak jednání skončila s rozporuplnými výsledky. Pro ty členy čínské delegace, kteří doposud neměli zkušenosti s jednáním se Stalinem a jeho poradci, znamenalo setkání tvrdé poučení o nerovnostrannosti sovětského socialismu. Hned od počátku bylo jasné, že se s Čínou nejedná jako se vzájemně rovným, ale jako s mladším spojencem. Následující fáze spojenectví byly výrazně ovlivněny tímto faktorem.⁸⁶

Pouze osm měsíců po vyhlášení Čínské lidové republiky vypukla Korejská válka. Tento konflikt byl prvním vážnějším testem sovětsko-čínské aliance. Sovětská vojenská pomoc, materiální i personální, která podporovala čínskou intervenci, potvrdila, že Moskva drží slovo. Zároveň Maovo rozhodnutí střetnout se s Američany a dalšími vojsky Organizace spojených národů měla Stalinovi dokázat, že čínský vůdce není „asijským Titem“, ale důvěryhodným partnerem.⁸⁷ Vstup čínské „dobrovolnické“ armády do války znamenal zpočátku zvrát a poté patovou situaci.⁸⁸

Korejská válka poskytla Číňanům to, co moskevská dohoda zamezila. Válka dala novému čínskému státu příležitost postavit se přímo imperialismu a vyobrazit Maa jako regionálního osvoboditele. Díky Koreji se čínští komunisté dostali na významné místo v rámci světového komunistického hnutí. Nicméně

je třeba zdůraznit, že tato válka přišla v docela nepříjemnou dobu a Stalin, ani Mao na ni nebyli dostatečně připraveni.⁸⁹ Když severokorejský vůdce Kim Ir-sen požádal Sovětský svaz o pomoc při sjednocení poloostrova, Stalin sice souhlasil, ale doufal, že mu Mao tuto akci rozmluví. To se však nestalo. Podobným způsobem jako celá válka začala, vedl se i její průběh v duchu politiky balancování. Stalin chtěl původně navrhnout ukončení bojů již v létě 1951. Podle něj byl sice pokus o sjednocení neúspěšný, ale vojenská situace stabilizovaná. Stalinovým hlavním zájmem byla Evropa a tam se děly důležitější věci. Pro Mao řešení nebylo tak jednoduché. Na jedné straně chtěl zabránit porážce, ale na druhé straně ukončení bojů znamenalo dát Stalinovi na vědomí, že se řídí jeho rozkazy a může se na něj spolehnout.⁹⁰

Po měsících vleklých bojů a pozastavených jednání se však Stalinovo stanovisko stávalo čím dál více tvrdším. Sovětský vůdce byl stále méně ochotný uvažovat o jakékoliv formě příměří. Mírová jednání byla možná až po jeho smrti v březnu 1953. Korea znamenala v rámci čínsko-sovětských vztahů jakési zadostiučinění pro čínskou stranu. Mao si byl vědom, že čínští komunisté ukázali svou sílu a tento fakt konečně Stalin a další sovětsí straníci začali vnímat. Dalo by se konstatovat, že Stalinovo neustálé manévrování, které vedlo k zahájení bojů, nakonec přispělo ke zvýšení čínské prestiže.⁹¹

2.2 Zlatá léta, březen 1953 - únor 1956

Stalinova smrt významně změnila vztahy mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou v několika ohledech. Nikita Chruščov a Anastáz Mikojan pochopili, že Čína je neobyčejně důležitým strategickým komponentem v boji se Západem. Na rozdíl od Stalina s ní začali vážně počítat. Chruščov se také začal více zajímat o čínskou politiku a ideologii. Další dodávky a pomoc měly zajistit těsnější spojení. Období mezi léty 1953 až 1956 by se dalo charakterizovat jako to nejlepší a nejplodnější, co kdy společné sovětsko-čínské vztahy zažily.⁹² Pravděpodobně nikdy předtím ani potom spolupráce neprobíhala tak dobře jako v této době.

Po smrti Josifa Vissarionoviče Stalina sledoval Mao z povzdálí boj o moc na úrovni sovětského politbyra. Zatčení a smrt Lavrentije Beriji v létě 1953⁹³ a pád předsedy vlády Georgije Malenkova nekomentoval. Proti Chruščovovi osobně nic neměl, protože ten se neúčastnil žádné z předchozích akcí ze strany Sovětského svazu mířené vůči Číně. Chruščova toleroval, ale na druhou stranu cítil šanci, že Stalinova smrt mu dává prominentní pozici v rámci světového komunistického hnutí. Podle vlastního přesvědčení mu mladší Chruščov nemohl vzdorovat ani jako teoretik, ani co se týče zkušeností z politiky.⁹⁴ Nikita Sergejevič Chruščov se dostal na vrchol sovětské politiky díky svému obratnému manévrování a odstavení přímých protivníků. Ačkoliv měl rozsáhlý sovětský byrokratický aparát značný vliv na formování politiky, Chruščov často rozhodoval na vlastní pěst nebo po konzultacích s nejbližšími straníky. Co se týče jako pozice ve straně a ve státě, je namístě zdůraznit, že měl de facto plnou rozhodovací moc.⁹⁵

Také v Číně se strana a vláda úzce prolínaly. Mao Ce-tung byl současně předsedou ústřední lidové vlády i lidové revoluční vojenské rady. Od roku 1954 byl zvolen předsedou Čínské lidové republiky (funkce prezidenta). Ve straně byl předsedou ústředního výboru, politbyra i ústředního sekretariátu. Předsedou státní administrativní rady (druhé složky ústřední lidové vlády,

později nazvané státní rada) byl jmenován Čou En-laj.⁹⁶ Čínská zahraniční politika byla v padesátých a šedesátých letech záležitostí pouze skupiny několika osob. Tomuto okruhu však již od vyhlášení lidové republiky v roce 1949 pevně vévodil Mao Ce-tung. Ten měl, jako předseda strany, dostatečnou moc vyjadřovat se k aktuálním otázkám a udával pokyny. Čou En-laj, jeho pravá ruka, v podstatě pouze vykonával Maova přání. Na setkáních politbyra si Mao musel často vyslechnout kritiku, ale většinou se mu nakonec vždy podařilo opozici utiřit a společným konsenzem byly jeho návrhy přijaty.⁹⁷

Chruščovova návštěva Pekingu v září a říjnu 1954 definitivně potvrdila změnu kurzu sovětské zahraniční politiky vůči Číně. Chruščov vedl delegaci, která měla oficiálně navštívit Peking u příležitosti pátého výročí založení Čínské lidové republiky.⁹⁸ Důležitý by byl už jenom fakt, že si nový sovětský lídr vybral Čínu jako svou první zahraniční cestu. Každopádně symbolika, že hlava sovětské strany jede navštívit Maa a ne naopak, byla brána jako zlomová. Lídři obou zemí poté během setkání koordinovali společný postoj na mezinárodní situaci, i detailnější kroky vůči Japonsku.⁹⁹

Číňané vřele ocenili Chruščovovu dobrou vůli a jeho podporu. Nový vůdce Kremlu vysvětlil, že chtěl osobně napravit pnutí a řadu nedorozumění, které existovaly za Stalinovy doby. Chruščovovým přáním bylo zacházet s čínskou stranou mnohem lépe a nastavit podmínky tak, aby druhá strana cítila při jednání vztah dvou sobě rovných partnerů. Novou dohodou bylo vyřešeno mnoho problémů, které přetrvávaly z doby, kdy byly vzájemné vztahy dominovány osobou Stalina a ten se o jejich zlepšení ani nepokoušel.¹⁰⁰ Mezi první demonstrací sovětské ambice jak zacházet s Čínou lépe, byl převod podílů ve čtyřech společných podnikách v Sin-t'iangu do čínských rukou a také rozhodnutí Moskvy o navrácení přístavů Ta-Lien a Lü-šun-kchou. V neposlední řadě se Sověti vzdali nároků na čínsko-sovětskou železnici v Mandžusku.¹⁰¹

Hospodářská spolupráce se dostala na zcela novou úroveň a sovětská pomoc v této oblasti byla pro další čínský rozvoj naprosto klíčová. Moskva poskytla dlouhodobý úvěr ve výši 520 milionů rublů a garantovala přísun nových technologií a pomoc při výstavbě infrastruktury. Dramaticky se také

zvýšil počet sovětských expertů a stále více čínských studentů bylo posíláno na sovětské univerzity. Pokud bylo mezi léty 1950 až 1953 posláno Stalinem do Číny 1093 expertů, v období od 1954 do 1957 jich bylo téměř 5000. Poradci pomáhali ve vojenských, dopravních a vzdělávacích kruzích. Pro Čínu tato pomoc znamenala obrovský posun vpřed. Konečně mohla do výroby zapojit moderní technologie a využít nabyté zkušenosti. Jak již bylo naznačeno, tato sovětská hospodářská pomoc hrála klíčovou roli v průběhu modernizace a ve velkém se podílela na úspěchu prvního pětiletého plánu.¹⁰²

Čínský propagandistický plakát nabádající k naslouchání sovětských poradců při budování země¹⁰³

Moskva dále pomohla Pekingu s výstavbou 116 průmyslových závodů s kompletní výbavou a dalších 88 s částečným vybavením. Na podobné bázi jako sovětsko-čínská dohoda o technologických dodávkách, začaly být v blízké době podepisovány smlouvy i s dalšími zeměmi východního bloku. Každá země měla vyhrazen svůj okruh dodávek. Zatímco se NDR, Československo, Polsko, Maďarsko, Rumunsko a Bulharsko specializovalo na dodávky zemědělských a

lesních technologií, Sovětský svaz poskytl potřebnou techniku pro hutě, doly, ropný průmysl, výrobu lokomotiv, hydraulické a tepelné elektrárny, obráběcí stroje a vakuové zařízení.¹⁰⁴

Také vojenské spolupráci se dařilo. Moskva a Peking se dohodly na dodávkách nových technologií, včetně stíhacích letounů MiG-17 a raket středního doletu. První nedorozumění nastalo, když sovětští jaderní vědci zjistili, že čínským hlavním úkolem je konstrukce atomové bomby, nikoliv využití jádra k energetickým účelům, tak jako tvrdili dříve. Na žádost Pekingu se konečně v říjnu 1957 Kreml zavázal k poskytnutí prototypu atomové zbraně a příslušných technických dat. K tomuto kroku ale nakonec nikdy nedošlo.¹⁰⁵ Vojenská, politická i hospodářská spolupráce pomohla nastartovat zlepšení vztahů i na jiných úrovních. Číňané přeložili obrovské množství sovětských knih a pamfletů a zpřístupnili je široké veřejnosti. Promítaly se sovětské filmy, pořádaly se kulturní výstavy a jazykové kurzy. Úředníci na všech státních a stranických úrovních studovali sovětské poučky o ekonomice, administrativě a právu.¹⁰⁶

I v zahraničních otázkách našla Moskva v Pekingu partnera. Čínskou stranu reprezentovala především osoba předsedy vlády a ministra zahraničních věcí Čou En-laje. Obě země se zasloužily o konec vleklé korejské války a často konzultovali s Pchjongjangem domácí i zahraniční záležitosti. Po ukončení bojů na Korejském poloostrově se pozornost Číňanů a Sovětů soustředila na Indočínu. Vrcholem spolupráce byla Ženevská konference v roce 1954. Kreml i Čung-nan-chaj koordinovaly jednání a efektivně spolupracovaly na vyřešení krize v bývalém francouzském panství. Čou En-laj s Vladimírem Molotovem úspěšně přesvědčili severovietnamského lídra Ho Či Mina a ten v červenci 1954 přistoupil na podmínky francouzské vlády. Dohoda znamenala dočasné rozdělení země na dvě části, společně se sebeurčením a neutralitou Laosu a Kambodže.¹⁰⁷ Čínská angažovanost v indočínské otázce byla důležitá zejména z bezpečnostních a ideologických důvodů. Peking se snažil zabránit růstu americkému vlivu.¹⁰⁸ V roce 1955 se Čína zúčastnila Bandungské konference africko-asijského hnutí a byla zakládajícím členem tzv. Hnutí nezúčastněných. Dalším úspěchem bylo vyřešení severokorejské krize z roku 1956, kdy se

podářilo přinutit Kim Ir-sena, aby začlenil do svého vedení exkomunikované straníky.¹⁰⁹ Důležitým bodem byla také aktivní podpora Čínské lidové republiky ze strany Sovětského svazu v Organizaci spojených národů.¹¹⁰

Ani tzv. první tchajwanská krize na přelomu let 1954 a 1955 neznamenal vážnější rozpor ve vzájemném vztahu. Čínské ostřelování ostrovů Ťin-men a Sia-men překvapilo svět i Sověty. Poté však Peking konzultoval s Moskvou své plány a ubezpečil ji, že se vyhne přímé konfrontaci s USA. Ačkoliv Sověti byli zmateni a ne příliš spokojeni s načasováním čínských vojenských operací, Chruščov akceptoval Maův důraz na sjednocení země.¹¹¹

Rokem 1955 vrcholila kolektivizační transformace čínského venkova a Mao začal přemýšlet o rychlosti socialistických změn v průběhu prvních let Čínské lidové republiky. První pětiletý plán z let 1953 až 1957 byl velmi úspěšný. V roce 1957 dosáhla produkce oceli 5,35 milionu tun, železa 5,8 milionu tun, elektrické energie 19,3 miliard kWh a uhlí 131 milionu tun. Produkce ve všech těchto sledovaných odvětvích překročily normy stanovené plánem (4,14 milionu tun pro ocel; 5,75 milionu pro železo; 15,9 kWh pro elektrickou energii a 113 milionu tun pro uhlí).¹¹² Nadšen kreativitou a energií mas, předseda začal věřit, že socialismu a zvýšení produktivity lze dosáhnout ještě rychleji. Ve stejné době kdy Chruščov klad důraz na plnou výrobní sílu, Mao věřil, že mobilizace strany pomůže k rychlejší transformaci v socialismus.¹¹³

2.3 Přípravy na roztržku, únor 1956 - duben 1958

Chruščovova kritika Stalina na 20. kongresu Komunistického strany Sovětského svazu v únoru 1956 znamenala šok pro celé mezinárodní komunistické hnutí. Zboření dogmatického obrazu pozitivního vůdce, který vedl Sovětský svaz takřka tři dekády a zvítězil nad nacistickými agresory, znamenalo ideologické zemětřesení v komunistickém světě. Pravděpodobně žádná jiná událost nenastartovala ve východním bloku tak razantní změny.¹¹⁴

Mao vnímal destalinizaci jako vítanou kritiku Stalinovy politiky vůči Číně. Na druhou stranu se objevily nové problémy. Mao byl plný vzteku, neboť s ním tento projev nebyl konzultován. Dále cítil, že kritika je příliš obecná a nezahrnuje specifická provinění. Nemalým problémem byl také fakt, že projev mohl být využit západními mocnostmi k oslabení celého mezinárodního komunistického hnutí.¹¹⁵

Co se týče Stalinových nedostatků, Mao zdůraznil hlavně čtyři nejdůležitější, které měly dopad na mizérie čínské komunistické strany a předsedu samotného. Bylo připomenuto, že v průběhu třicátých let Stalin podporoval Wang Minga, který byl v té době Maův největší rival. V následující anti-japonské válce bylo Stalinem vyžadováno, aby strana spolupracovala s Kuomintangem a přijala „pravicový oportunistus“. Poté byl Mao žádán, aby neeskaloval konflikt s Čankajškem v občanské válce. A na co čínský lídr nemohl zapomenout, bylo nevlídné přijetí Stalinem v Moskvě na přelomu let 1949 a 1950, které předcházelo podepsání společné dohody. Mao později připomněl, že je velkým štěstím, že čínská komunistická strana byla schopná dostat se k moci i přes Stalinova chybná nařízení. Dále vzkázal kolegům, že vždy pouze s nelibostí přijímal Stalinovo zasahování do čínských vnitřních záležitostí. Přestože Chruščovova kritika byla neočekávaný šok, čínský lídr připustil, že to byl oprávněný a dobrý krok.¹¹⁶

Z výše uvedených důvodů proto není jednoznačně jasné, jakým způsobem Mao přijal Chruščovův tajný projev. Během setkání se sovětským velvyslancem Judinem se nechal slyšet, že „Stalinovo vedení čínské politiky bylo v zásadě dobré, ale v určitých fázích provedl seriózní chyby“.¹¹⁷ V březnu

1956 na zasedání čínského politbyra detailněji komentoval Stalinovy úspěchy jako převládající, zatímco chyby jako méně důležité. Poměr stanovil na 70 procent ku 30. Toto byl Maův dialektický závěr ohledně přínosu Stalinu a poměr byl pro příště respektován jako oficiální hodnocení.¹¹⁸

Maovo nejednoznačné uchopení kritiky Stalina reflektovalo domácí politickou situaci v Číně. Předseda měl vážné obavy o negativní důsledky destalinizace na jeho vůdčí autoritu v rámci vedení čínské komunistické strany. Jednoznačné přijetí kritiky znamenalo odmítnout politické kroky z první poloviny padesátých let. Strana byla stále ve fázi konsolidace a mnohé socio-politické kampaně se nesly v duchu totalitarismu Stalinovy éry.¹¹⁹

Maovy nejasné názory na destalinizaci se postupně začaly vlivem politických událostí měnit. Pravděpodobně pod vlivem optimismu byla v létě 1956 odstartována kampaň „Sta květů“¹²⁰, která nabádala nestraníky ke kritice vlády z důvodů odstranění nedostatků a zlepšení chodu.¹²¹ Ruku v ruce s krizemi ve východní Evropě byl Mao seznámen s připomínkami intelektuálů. Domácí opozice však byla mnohem početnější než se předpokládalo a v květnu 1957 bylo nařízeno, aby strana začala proti kritikům bojovat.¹²² Okamžitě byla nastartována propagandistická kampaň. Masy i politické a bezpečnostní složky začaly s obrovskou „anti-pravicovou kampaní“. Tisíce kritiků bylo označeno jako pravičáci a potrestáno.¹²³

Anti-komunistické protesty v Polsku a Maďarsku v létě a na podzim 1956 znamenaly realizaci Maových nejhorších představ o dopadech Chruščovova projevu. Plný obav o podobném scénáři v Číně se rozhodl plně podpořit vojenské řešení proti maďarské kontrarevoluci. I v této fázi Mao akceptoval roli Sovětského svazu jako staršího bratra, každopádně polská a maďarská krize poskytla čínským soudruhům šanci získat větší roli v mezinárodním komunistickém hnutí. Mao se pro příště začal zasazovat o zvýšení čínského vlivu v rámci východního bloku.¹²⁴ Nicméně je třeba zdůraznit, že v této chvíli Číňané neměli zcela žádný záměr podkopat sovětskou autoritu a přiklonit si dvě krizové země na svou stranu.¹²⁵ Čou En-laj usilovně pracoval na

přesvědčení polského i maďarského vedení o respektování sovětské vůdčí role v komunistickém bloku.

Ve svém projevu z února 1957 pojmenovaném „Správné zacházení s rozpory mezi lidmi“¹²⁶ předseda znovu kladl důraz na svědomitou spolupráci se Sovětským svazem, neboť zkušenosti které tato země mohla Číně předat, byly obrovské. Pouze Sovětský svaz, socialistická země a spojenec, toto mohl poskytnout. Avšak ve stejnou dobu varoval před slepým kopírováním modelu, neboť absolutně všechny sovětské koncepce nemohly být aplikovány na čínské podmínky.¹²⁷ Pro Maa bylo důležité posilování vazeb s Moskvou, ale i dalšími komunistickými centry na bázi společné solidarity.¹²⁸

Teng Siao-pching, Mao Ce-tung a Sung Čching-ling během konference komunistických a dělnických stran. Moskva, listopad 1957¹²⁹

Maova návštěva Moskvy u příležitosti 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce v listopadu 1957 znamenala první vážnější ránu pro sovětsko-čínské vztahy. Předsedovy oficiální i neoficiální výstupy během setkání ukázaly, že už nebude jednoduše přijímat sovětské ideologické i politické doktríny, a naopak začal dávat najevo, že by se Sovětský svaz a

země východního bloku měly začít učit i od Číny. Konference, která se měla původně nést v duchu technologické převahy východního bloku nad Západem díky úspěšnému vynesení satelitu Sputnik na oběžnou dráhu, tak dostala kvůli vystupování čínské delegace jiné zabarvení.¹³⁰

Podle Maa byl socialistický blok silnější než Spojené státy s jeho spojenci a neměl se obávat střetu. Předseda šokoval prohlášením o jaderné válce, v níž by sice mohla polovina lidstva zahynout, ale ta druhá by zůstala naživu a časem by se počet jeho obyvatel zase zvýšil.¹³¹ Podle Maa „východní vítr převládl nad tím západním“, čímž metaforicky naznačil, že socialismus dominuje nad imperialismem.¹³² Pro Chruščova, ale i mnohé lídry z komunistických zemí přišla ofenzivní výzva v tu nejméně vhodnou dobu, neboť Kreml chystal uvolnění poměrů se západními zeměmi v rámci své politiky mírové koexistence.¹³³

Na moskevské konferenci se pravděpodobně zrodil nápad Velkého skoku vpřed. Zárodek se dal vypořádat v Maově a Chruščovově rétorickém soutěžení o lepší model socialistického rozvoje. Sovětský předseda vlády tvrdil, že jeho země dokáže ekonomicky předejít Spojené státy do patnácti let.¹³⁴ Mao si byl jistý, že Čína dokáže totéž v porovnání s Velkou Británií. Soupeření s kapitalistickými zeměmi nebyl jediný faktor. Mao chtěl dokázat, že jeho země je schopná dostat se do finální fáze lidských dějin - komunismu - rychleji než Sovětský svaz.¹³⁵

2.4 Ekonomická roztržka, duben 1958 - červenec 1960

Maova nedůvěra v supermocenské détente šla ruku v ruce se sovětskou kritikou připravovaného Velkého skoku vpřed - kampaně která měla zvýšit produkci pomocí široké mobilizace pracovní síly. Sovětští diplomaté a experti namítali, že navrhované cíle jsou nesplnitelné a přesun mas ze zemědělství k primitivním ocelovým pecím způsobí katastrofu. Mao za žádných okolností nehodlal vyslyšet sovětské připomínky a naopak čekal na výsledky, které by potvrdily mylné předpovědi sovětských kolegů.¹³⁶

Sověti nebyli jediní, kteří plán kritizovali. Již během prvních jednání mnoho vysokých představitelů čínské strany tomuto programu oponovalo. Předseda vlády Čou En-laj navrhoval „jugoslávské řešení“ s limitovaným socialisticko-tržním hospodářstvím, které by nahradilo centrální a administrativní řízení „byrokratického stalinismu“ z čínského prvního pětiletého plánu v letech 1953 až 1957. Liou Šao-čchi doporučoval reformy v linii s Leninovým Novým ekonomickým plánem (NEP). Čen Jun podporoval kombinaci NEP s metodami byrokratického stalinismu. Všechny návrhy byly Maem zamítnuty. Tito byl zrádce, Stalin zamítnul NEP jako politiku návratu ke kapitalismu a byrokratický stalinismus vytvořil novou sociální třídu, která se neshodovala s ideály čínské komunistické strany. Mao preferoval hospodářské ideály „revolučního stalinismu“ z přelomu dvacátých a třicátých let a Velký skok se jimi do jisté míry inspiroval.¹³⁷

Autoři jiných návrhů byli hlasitě kritizováni. Na počátku roku 1958 byl osobně označen předseda vlády Čou En-laj a v průběhu konferencí v Nan-ningu a Čcheng-tu další. Čou En-laj, Liou Šao-čchi, Čen Jun a další byli donuceni k sebekritice. Situace dospěla tak daleko, že pod velkým tlakem dokonce Čou poslal Maovi svou rezignaci. Ta ale nebyla přijata.¹³⁸

Konference v Čcheng-tu znamenala Maovo finální vítězství nad kritiky v otázce směřování čínské ekonomické budoucnosti. Maovy návrhy na dosažení větších, rychlejších, lepších a efektivnějších hospodářských výsledků v budování socialismu byly oficiálně přijaty jako hlavní linie pro Velký skok vpřed.¹³⁹ Sovětské vedení bylo stále velmi nedůvěřivé a tvrdilo, že

program není určen pro stávající fázi rozvoje a naprosto přehlíží pravidla ekonomiky. Mao byl hlasy Moskvy frustrován. Velký skok byl jeho projekt a byl velmi senzitivní na jakékoliv kritické hlasy.

Kromě hospodářských rad, Mao zamítl i bližší vojenskou spolupráci. Vše bylo zapříčiněno jako reakce na téměř nulovou podporu jeho ekonomického plánu.¹⁴⁰ Předseda začal opakovaně zdůrazňovat bezpečnostní soběstačnost, kritizoval „dogmatismus“ a přílišnou závislost na Sovětském svazu. Moskva začala v čínské politice postupně ztrácet přehled.¹⁴¹

V dubnu 1958 bylo sovětským ministrem obrany Rodionem Malinovským navrženo vybudování pásu stanic přenášejících rádiové vlny na dlouhých frekvencích.¹⁴² A ve stejné době sovětský velvyslanec Judin informoval čínské vedení o záměru vybudovat ponorkovou flotilu. Podle Judina bylo čínské pobřeží plné přístavů naprosto ideální.¹⁴³ Mao byl záměrem zcela rozčarován. Čínská lidová republika již dříve odmítla vstoupit do Varšavského paktu a zřízení cizí vojenské základny na čínském území by podle Maa bylo urážkou národní cti a suverenity. Judin byl nucen vyslechnout přednášku o historii sovětského šovinismu a bylo mu řečeno, že pokud si myslí, že Mao „je nacionalista nebo druhý Tito, tak ať nejdřív vezme v potaz rozšíření sovětského vlivu na čínském pobřeží“. Rozzuřený Mao nařídil Judinovi, aby záznam celého rozhovoru předal Chruščovovi a vzkázal mu, že by se s ním chtěl co nejdříve setkat osobně.¹⁴⁴ Mao si vyložil sovětský návrh jako pokus kontrolovat Čínu na stejné bázi jako satelitní Mongolsko.¹⁴⁵

Když Chruščov přistál 31. července 1958 na pekingském letišti, nečekalo ho žádné slavnostní přivítání, ani červený koberec. Maův osobní lékař Li Čchi-suj později popsal, že se „sovětský lídrem bylo zacházeno jako s barbaram přicházejícím zaplatit tribut“. ¹⁴⁶ Chruščov navrhnul několik alternativ na téma ponorek a rádiových stanic. ¹⁴⁷ Všechny byly Maem zamítnuty s vysvětlením, že otázky ohledně těchto záležitostí již byly vyřešeny.¹⁴⁸ Mao byl v případě války ochoten koordinovat své síly se Sovětským

svazem a vytvořit společné vedení, každopádně v tehdejší mírové situaci to nepřicházelo v úvahu.¹⁴⁹

Během červencové a srpnové návštěvy Pekingů začal Chruščov poprvé uvažovat o možnosti stáhnutí sovětských expertů z Číny. Za cokoliv, co se poradcům nepodařilo, se musela Moskva omluvit a to neustále přivádělo Sovětský svaz do nevýhodné pozice. Nicméně pro Maa stáhnutí expertů nebylo vůbec aktuální a Chruščov ujistil, že více než 90 % poradců dělá svou práci dobře a o možnosti ukončení této spolupráce vůbec neuvažuje.¹⁵⁰

V létě 1958 se k sovětskému vedení dostaly zprávy o stavu čínských jaderných programů. Čínští vědci si vedli velmi dobře a další sovětské dodávky jim mohly pomoci začít vyrábět atomové zbraně. Chruščov se proto rozhodl pozastavit přísun dalších technologií. Jako důvod byly předloženy technické problémy.¹⁵¹ Moskva měla k tomuto kroku pravděpodobně opodstatněné důvody.

Dalším důvodem, proč Chruščov spěchal do Moskvy, bylo zjištění o čínských přípravách na vojenskou akci proti Tchaj-wanu. Kreml se začal obávat, že Čung-nan-chaj je opravdu schopný jít do války.¹⁵² Chruščovova cesta měla celou situaci urychleně vyřešit. Jeho doporučení nevtáhnout Američany do konfliktu o Tchaj-wan, ale zatáhnout je naopak hlouběji do situace na Blízkém východě, Mao neakceptoval, neboť po Chruščovově návratu do Moskvy začala čínská vojska ostřelovat Čankajškem kontrolované ostrovy Ťin-men a Ma-cu v Tchajwanské úžině.¹⁵³

Číňané zahájili útok na ostrovy v srpnu 1958. Celá akce začala bez jakékoliv koordinace se Sověty. Zaskočený Kreml se musel ujistit, že konflikt bude mít pouze limitovaný rozsah a nepřeroste v invazi na Tchaj-wan či vyprovokování velké války s USA. Poté Sovětský svaz varoval Spojené státy, že v případě použití atomových zbraní proti Číně nebude váhat s odvetou.¹⁵⁴ Hlavním problémem tzv. druhé tchajwanské krize nebylo Maovo přání konfrontace s Čankajškem, ale nezodpovědné jednání vůči Sovětům i dalším spojencům. Žádná konzultace ohledně taktiky, odmítnutí další sovětské vojenské podpory a bizarní ukončení celé akce. Nikita Chruščov, Michail Suslov a další přední straníci začali pochybovat o Maově duševním zdraví a

velvyslanec Judin byl požádán o zjištění detailnějších informací o osobním životě předsedy.¹⁵⁵

Obě akce, jak Velký skok vpřed, tak i druhá tchajwanská krize, byly naplánovány záměrně ve stejnou dobu. Mao si oblíbil mezinárodní krize, neboť ty mohly pomoci vytvořit domněnku obležení Číny nepřáteli a mobilizované obyvatelstvo tak mohlo s větším nasazením pracovat při realizaci utopických hospodářských cílů.

Velký skok vpřed byl odstartován na počátku léta 1958. Straníci začali postupně rušit zbytky soukromého vlastnictví a ty byly začleněny do prvních větších komun.¹⁵⁶ Když v létě strana vyhlásila výsledky sklizně jako výborné, bylo oficiálně rozhodnuto zřídit komuny na celém území země. Tisíce malých a separovaných družstev bylo pospojováno ve větší celky. Lidé byli řízeni takřka podle vojenských regulí, pracovali s maximálním zápalem, vedli kolektivní život a stravovali se ve společných jídelnách.¹⁵⁷

Členové komuny taví ocel. Čína, období Velkého skoku vpřed¹⁵⁸

Astronomicky stanovené limity byly určeny zejména v produkci oceli. Na počátku programu byla stanovena roční produkce na rok 1958 na 10,7 milionu tun oceli, dvojnásobně než za rok předcházející. Po prvních cílech předstihnout Velkou Británii v průběhu následujících 15 let bylo přehodnoceno, že Čína je schopná tento rozdíl srovnat za 7 let a nakonec za pouhé 2-3 roky. Pro uskutečnění těchto cílů bylo zbudováno tisíce malých pecí. Naneštěstí se celá kampaň přeměnila v jeden velký nezdar, neboť ocel připravovaná v takřka amatérských podmínkách byla nepoužitelná. Výsledkem byla obrovská ztráta lidské síly a velkého množství materiálních zdrojů.¹⁵⁹

Přes velké očekávání vysokých činitelů strany a tvrdou práci milionů lidí byly první negativní důsledky Velkého skoku poprvé pocítěny na konci roku 1958. Sklizeň obilovin prudce poklesla, došlo k potížím v zásobování a v mnoha oblastech vypukl hladomor.¹⁶⁰ V prosinci a prvních měsících roku 1959 uskutečnili pověření straníci inspekce. Reportáže z provincií ukázaly seriózní problémy. Čou En-lai, Teng Siao-pching a Čen Jun chtěli celý program přehodnotit, ale to se jim nepovedlo kvůli nesouhlasu Maa. V létě 1959 se již problémy zdály být takovým způsobem alarmující, že strana rozhodla o pořádání červencové konference v Lušanu. Na tomto setkání se celá věc měla systematicky rozebrat.¹⁶¹

Jednání, která trvala takřka měsíc, byla klíčová pro následující vývoj čínské komunistické strany.¹⁶² V průběhu konference napsal ministr obrany Pcheng Te-chuaj dopis, ve kterém otevřeně kritizoval Maa. Ten za žádných okolností nechtěl přiznat, že by se dopustil chyb a naopak připravil protiútok. Vzkázal Pchengovi, že v Lušanu je projednáván „boj na život a na smrt mezi proletariátem a buržoazií“. Pcheng prý zradil stranu i vedení a ze své pozice musel odstoupit. Dále mu bylo několikrát vyčítáno spojení se Sověty. Stalo se tak vůbec poprvé, kdy Mao otevřeně propojil domácí kritiky s protivníky z Moskvy.¹⁶³ Po exkomunikaci Pchenga byla odstartována anti-pravicová kampaň. Podle Maa to byli právě pravičáci, kteří byli odpovědní za problémy Velkého skoku.¹⁶⁴ V Lušanu se tak Maovi podařilo zachránit svou pošramocenou autoritu, moc a také ekonomický program.¹⁶⁵ Předseda později označil Pchengovu akci jako připravovaný pokus o převrat, systematicky podporovaný

Sověty.¹⁶⁶ Pro příště se strana měla držet hesla „vzdoruj revizionismu v zahraničí a předejdi revizionismu doma“.¹⁶⁷

V Lušanu se řešila také další důležitá otázka. Po únorovém povstání v Tibetu a následném čínském zákroku se v březnu 1959 Dalai Lama s pomocí amerických agentů CIA dostal přes hranice do Indie a utekl před čínskými vojáky. Čínští komunisté se od té doby museli potýkat s tibetskou exilovou vládou. Chruščov byl zprávou o útěku Dalai Lamy rozrušen.¹⁶⁸

V červnu 1959 byl Čung-nan-chaj informován, že kvůli přípravám na sovětské jednání o omezení jaderných testů se Západem se jim Kreml rozhodl neposkytnout prototyp atomové bomby, ani příslušné technické informace.¹⁶⁹ Chruščov se právem obával, že sovětská asistence v čínském programu může zhatit pokusy o détente se Spojenými státy a Velkou Británií.¹⁷⁰

Chruščovova iniciativa mírové koexistence se Západem vrcholila na podzim 1959. Sovětský lídr se sešel s americkým prezidentem Dwightem D. Eisenhowerem ve Spojených státech.¹⁷¹ Později označený přátelský „duch Camp Davidu“¹⁷² Maa vůbec nezajímal a dotklo se ho, že toto setkání s ním nebylo konzultováno. Chladně reagoval ve smyslu, že „jeho země dříve bránila zájmy svých přátel, nicméně ti nyní s imperialisty, kontrarevolucionáři a Titovými revizionisty organizují protičínskou skupinu“.¹⁷³ Maovi šlo zejména o neshodu v základním konceptu ve vztazích se západními mocnostmi. Maův „ozbrojený boj“ se v ničem neshodoval s Chruščovovou „mírovou koexistencí“.¹⁷⁴

Chruščov měl po návštěvě Spojených států naplánované setkání také v Číně. V Pekingu se v říjnu 1959, seznámen s čínským pohledem na zahraniční záležitosti, pokusil vysvětlit Maovi, že agresivní provokování imperialistů není ta nejlepší možnost zahraniční politiky. Zdůraznil, že velká válka mezi Západem a Východem by byla katastrofou ne pouze pro kapitalisty, ale také pro socialistické země. Vodíkové bomby a rakety dlouhého doletu dávaly konfliktu naprosto zničující rozměr. Chruščov se neustále snažil přesvědčit Maa a jeho kolegy o mírové koexistenci jako nejlepší možnosti politiky se

Spojenými státy a tlačil na to, aby se čínsko-americké vztahy začaly zlepšovat. V neposlední řadě kritizoval Čínu za neuvážený konflikt s Tchaj-wanem předchozího roku.¹⁷⁵

Mao s kolegy Chruščovovy návrhy kompletně odmítli. Podle nich Čína v žádném případě nemohla přistoupit na détente s USA, neboť tchajwanská otázka byla problémem americké invaze na čínské teritorium. Dali tak najevo, že Tchaj-wan je čínskou vnitřní záležitostí. Čínská vláda tak měla absolutní právo určovat svou politiku sama a tím pádem by byla i schopna zabránit situaci směřující k velké válce. Mao otevřeně vzkázal Chruščovovi, že bude lépe, pokud nebude žádným způsobem zasahovat do čínských záležitostí a nebude je ani komentovat.¹⁷⁶

Maova reakce byla pro Chruščova jako studená sprcha. Setkání z října 1959 skončilo fiaskem. SSSR s ČLR nedokázaly najít shodu ve vedení důležitých strategických rozhodnutí ohledně Tchajwanských úžin, čínsko-indické války a Spojených států. Zbývalo pouze minimum otázek, na které se obě strany mohly shodnout.¹⁷⁷ Co sovětský lídr nikdy nepochopil, bylo těsné propojení podmínek čínské domácí politiky a jejího revolučního faktoru ve vedení té zahraniční. Pokud již byla domácí politicko-ekonomická situace do značné míry radikalizována, vláda nemohla jednoduše přehodnotit revoluční kurz vůči zahraničí.¹⁷⁸

Mao stále věřil, že nějaký dramatický faktor může pozměnit politickou orientaci Sovětského svazu, a proto nechal v dubnu 1960 vydat článek „Ať žije leninismus!“ Tento krok znamenal, že se o vzájemných nepochopeních poprvé dozvěděla i široká veřejnost. Mao konstatoval, že politika mírové koexistence, zastavení zbrojení a oteplení vztahů mezi kapitalistickými a socialistickými zeměmi znamená odklon od marxismu-leninismu. Stalo se tak poprvé, co Peking otevřeně kritizoval Moskvu.¹⁷⁹ Poprvé byly systematicky představeny čínské názory na hlavní problémy týkající se mezinárodního komunistického hnutí. V úvodu článku byla kritizována Jugoslávie, avšak hlavním terčem byla Komunistická strana Sovětského svazu. Číňané kromě jiného přistoupili na agresivní prosazování vlastních názorů, co se týče vztahů s kapitalistickými

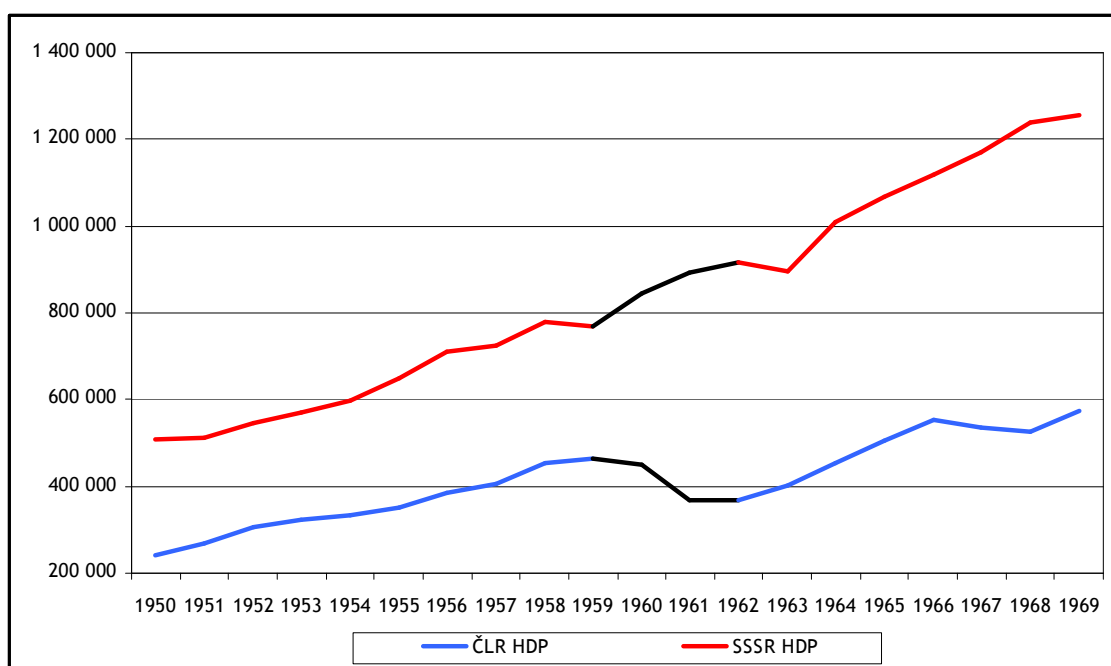
zeměmi a na podobu imperialismu. Vláda nakonec mobilizovala diplomaty, delegace v cizích zemích a studenty v zahraničí, aby tento článek dále šířili.¹⁸⁰ Po zveřejnění a distribuci tohoto článku začali Sověti označovat Číňany jako příliš levicové a dogmatické s přílišnými nacionalistickými tendencemi.¹⁸¹

Článek měl pokračování na kongresu Rumunské dělnické strany v červnu 1960. Bukurešťské setkání se neslo ve znamení rozkolu mezinárodního komunistického hnutí.¹⁸² Čínská delegace dostala za úkol přesvědčit co nejvíce stran o správnosti své cesty a odklonu od Sovětského svazu. Konference znamenala pro čínsko-sovětské vztahy další pohromu, neboť na jejím konci v průběhu setkání hlav stran neudržel Chruščov nervy a označil Maa jako „ultra-levicového, ultra-dogmatického a levicového revizionistu“.¹⁸³

V následujících týdnech po Bukurešti se situace vyvinula mnohem dramatičtěji než Mao předpokládal. V červenci 1960 byl Čung-nan-chaj informován, že Kreml nařídil stáhnutí všech sovětských poradců do konce srpna.¹⁸⁴ V následujících týdnech zemi opustilo 1390 expertů, 343 smluv bylo zastaveno a dodávky 257 předmětů pro vědeckou a technickou spolupráci byly zrušeny.¹⁸⁵ Později byl Chruščov kritizován Brežněvem a dalšími, že tímto krokem ztratil možnost jakéhokoliv ovlivnění situace v Číně.¹⁸⁶ Kromě politického, měl tento krok i ekonomickou dimenzi. Od doby, kdy byl odstartován Velký skok, sovětsí poradci ztratili pole působnosti a o jejich rady již nebyl zájem. V době vrcholu programu byla většina z nich dokonce ignorována.¹⁸⁷

2.5 Détente, červenec 1960 - říjen 1961

Pravděpodobně žádná jiná akce ze strany Sovětského svazu nemohla více stmelit čínské vedení a pomoci Maovi upevnit svou pošramocenou pozici v důsledku mizérií Velkého skoku.¹⁸⁸ Nicméně stáhnutí poradců znamenalo vážnou ztrátu. Aby se zmírnil dopad, již v srpnu 1960 byl do Moskvy poslán Čou En-laj, aby jednal o oblastech, ve kterých by mohla spolupráce pokračovat. Mao za žádnou cenu nechtěl přerušit všechny dodávky a další dopady Velkého skoku ho přinutily poslat Liou Šao-čchiho a Teng Siao-pchinga na moskevskou konferenci mezinárodních stran v listopadu 1960.¹⁸⁹

V období mezi 1950 až 1959 rostla čínská ekonomika průměrnou rychlostí 10,4 % HDP ročně. Sovětské hospodářství dosahovalo průměrných ročních výsledků 5,7 % HDP. Pokud by tento trend i dále pokračoval, Čínská lidová republika by Sovětský svaz v měřítku hrubého domácího produktu předčila v roce 1975. Ačkoliv měl Velký skok vpřed tento proces urychlit, nestalo se tak a země zažila obrovský hospodářský propad. [použitá jednotka: miliony mezinárodních Geary-Khamis dolarů z roku 1990; zdroj: Maddison - *The World Economy: A Millenial Perspective*]¹⁹⁰

Výsledkem Velkého skoku vpřed byla jedna z největších lidských katastrof ve 20. století. Stalinova kampaň na kolektivizaci zemědělství ve

třicátých letech způsobila obrovský hladomor, při kterém zahynulo mezi 5 až 7 miliony lidí. Maova kampaň byla, co do počtu lidských ztrát, mnohem větší.¹⁹¹ Odhady se rozcházejí mezi 15 až 40 miliony obětmi. Podobné ztráty postihly Čínu pravděpodobně pouze při Povstání tchaj-pchingů (1850-1871).¹⁹²

Od konce léta 1960 do podzimu 1961 byly sovětsko-čínské vztahy více méně stabilizovány. Jak již bylo zmíněno, důvodem umírněnosti Pekingu byla domácí socio-ekonomická katastrofa v důsledku Velkého skoku vpřed. Čínské vedení, do jisté míry i Mao, bylo rozhodnuto pro tentokrát posunout ideologické neshody na druhou kolej a zaměřit se na domácí rekonstrukci. Vzájemné vztahy se tak oteplily a obě země začaly uvažovat o další spolupráci, alespoň v omezeném rozsahu.¹⁹³

V lednu 1961 bylo na 9. plénu 8. ústředního výboru čínské strany odsouhlaseno pozastavení ideologických nedorozumění se Sověty kvůli záměru o zlepšení vztahů s Moskvou i dalšími komunistickými centry.¹⁹⁴ V květnu 1961 byla čínská delegace vedená Liou Šao-čchim pozvána do Sovětského svazu, kde podepsala dohodu o poskytnutí vojenských technologií, včetně součástek na výrobu stíhacích letounů MiG-21.¹⁹⁵ K zlepšení situace v Číně byl Sověty zároveň poslán 1 milion tun obilovin a 50 tisíc tun cukru.¹⁹⁶

Kvůli špatné domácí situaci a hladomoru bylo čínské vedení na jaře 1961 donuceno požádat také ostatní socialistické země o pomoc. Na stranickém setkání v Pekingu v červnu 1961 byl Mao donucen k sebekritice a poté se dostal do mírného ústraní.¹⁹⁷ Liou Šao-čchi, Teng Siao-pching a Čen Jun začali startovat záchranu z krizové situace. Pragmatičtí kádři se rozhodli odsouhlasit kroky vedoucí k nastartování změn a přijali osobní zodpovědnost za zlepšení. K Maově rozhořčení Liou a Teng provedli kroky, které byly naprosto odlišné jeho osobnímu přesvědčení.¹⁹⁸ Dalo by se konstatovat, že dočasné usmíření v této fázi znamenalo vítězství pragmatické hospodářské a zahraniční politiky nad ideologickým radikalismem.

2.6 Ideologická roztržka, říjen 1961 - srpen 1963

Ideologie se stala znovu důležitá v říjnu 1961, když byl v Moskvě pořádán 22. kongres Komunistické strany Sovětského svazu. Chruščov chtěl upevnit své postavení vůdce mezinárodního komunistického hnutí a upřednostnil čtyři hlavní okruhy své kritiky - Stalin, protistranická klika, Albánie a Čína.¹⁹⁹ Kromě kritiky na svoji politiku reagoval Mao negativně na sovětsko-albánskou roztržku a rozhodnutí o odstranění Stalinova těla z Leninova mauzolea na Rudém náměstí.²⁰⁰ Tímto kongresem Mao pravděpodobně ztratil poslední zbytky důvěry v Chruščova a začal být velmi pesimistický k jakémukoliv možnému zlepšení vzájemných vztahů.²⁰¹

Další kolo diskuzí o důsledcích Velkého skoku bylo odstartováno na počátku roku 1962 v průběhu „konference 7000 kádrů“. Mao a ostatní představili naprosto rozdílné názory na program a jeho negativní dopad. Liou Šao-čchi byl opatrný, aby Mao nenapadl osobně, ale předseda se i tak cítil ohrožen a podstoupil sebekritiku.²⁰² Liou načrtnul, že potíže byly způsobeny ze 70 procent lidským pochybením a zbytek zapříčinily přírodní pohromy.²⁰³ Později představil ještě horší obraz a předpokládal, že obnova bude trvat nejméně celou následující dekádu.²⁰⁴

Díky podpoře Čoua, Tenga a Čena byl Liou schopný adoptovat řadu umírněných změn. Na jaře a v létě 1962 se začaly obnovovat první soukromé farmy a domácnosti. Mao s velkou nelibostí sledoval tyto kroky a často Liouvi oponoval. Ten mu však odpověděl, že pokud nepodniknou kroky k záchraně situace, „oba vstoupí do učebnic historie jako kormidelníci programu, který skončil miliony mrtvých v důsledku hladomoru a dokonce případech kanibalismu“.²⁰⁵

Ačkoliv se v této době dostal Mao do jakéhosi mocenského ústraní a na hospodářské reformy neměl velký vliv, nezůstal bez politického kapitálu. Stále byl symbolem čínské strany a i nadále byl respektován jak straníky ve vysokých kruzích, tak i běžnými lidmi.²⁰⁶ Pokud se Mao v této fázi dostal do

pozadí v otázkách kolem ekonomické situace, je třeba zdůraznit, že stále pevně kontroloval čínskou zahraniční i bezpečnostní politiku.²⁰⁷ Ideologické uvolnění napětí v předchozím období bylo pro předsedu pouze dočasné a hlavní příčiny nedorozumění přetrvávaly.²⁰⁸

Dvojitá setkání straníků, v srpnu a září 1962, znamenala pro Maa návrat do pozice, kterou měl před Velkým skokem.²⁰⁹ Mao na jednáních důrazně kritizoval nové metody ve vedení čínského hospodářství. Rokem 1962 prý převládaly tři větry. „Vítr temnoty, vítr soukromých farem a vítr verdiktu změny“. ²¹⁰ Ačkoliv byl Liou donucen k sebekritice a Mao mu odpustil, předseda mu příště již nikdy plně nedůvěřoval.

Pro Maa byly kritika sovětského revizionismu a boj proti domácímu revizionismu dvě strany stejné mince. Navíc mu výrazně pomohlo i načasování, když na podzim 1962 mohl použít Sovětský svaz jako negativní příklad.²¹¹ Maovým záměrem bylo využít sovětský revizionismus jako špatný vzor pro svou domácí kampaň v naději na zachování svých ideologických a politických postojů, které byly Liouem a dalšími postupně bořeny.²¹² Maovy levicové názory při obhajobě politiky Velkého skoku se tak přímo odrážely i v levicové politice vůči zahraničí.²¹³ Maovi do jisté míry pomohl k upevnění pozice průběh a dopad krizí v Karibiku a Himalájích. Obě měly být jasnou ukázkou slábnoucí síly jak imperialistů, tak Sovětského svazu.

Právě kubánská raketová krize z listopadu 1962 znamenala další zhoršení vzájemných vztahů. Chruščov se čínské strany vůbec neptal na jejich názor a ani je neinformoval o této operaci.²¹⁴ Čínský tisk sice oficiálně podporoval Sovětský svaz, ale Mao v soukromí věděl, že k válce nedojde, neboť Chruščov ani Kennedy nenechají vyeskalovat konflikt až do zničující apokalypsy. Kubánský lídr Fidel Castro nemohl do jednání zasáhnout vůbec a Chruščovův kompromis s Američany označil jako zradu kubánské revoluce. Chruščov bez Castrova vědomí přistoupil na demontáž a odstranění sovětských raket z Kuby a dokonce povolil inspektorům z Organizace spojených národů,

aby na celou akci dohlíželi.²¹⁵ Po dohodě a Chruščovově stáhnutí začala pracovat čínská propaganda a začala vychvalovat statečnost kubánských komunistů a hanobit sovětskou kapitulaci.²¹⁶

Na začátku listopadu 1962 protestovalo ve velkých čínských městech na pět milionů lidí, aby vyjádřilo svou podporu „revoluční Kubě“. Kubánské velvyslanectví v Pekingu se stalo jakýmsi poutním místem tisíců pracujících, rolníků, studentů i profesorů. V továrnách, pracovištích i ve školách po celé zemi bylo oslavováno čínsko-kubánské přátelství a zavrhována Chruščovova revizionistická politika. Podle propagandy byly dohodou s Američany vykoupeny životně důležité zájmy běžných lidí a bagatelizován osvobozenecý boj Kubánců.²¹⁷

Chruščov byl kritikou rozčarován. Pro sovětského vůdce byl boj proti imperialismu jedním z nejdůležitějších bodů zahraniční politiky. Ve svém vlastním přesvědčení revolucionáře viděl vztahy Sovětského svazu se Spojenými státy jako „hru s nulovým součtem“. Pokaždé, když se naskytla příležitost dostat USA pod tlak, nebo zvýšit sílu Moskvy na úkor Washingtonu, vždy bez váhání zakročil. Kubánská raketová krize ale byla jiná situace. Nejvyšší straničtí kádři, ale ani Chruščov, do přímé války jít nechtěli.²¹⁸

Druhou krizí z podzimu 1962 byl čínsko-indický hraniční konflikt. Vzájemné vztahy těchto zemí se rapidně zhoršily v roce 1959, když Číňané brutálně potlačili Tibetské povstání. Peking předpokládal, že strategií Dillí bude podpora Dalai Lamy a tibetských partyzánů. Každopádně byly to hraniční spory, do té doby ne příliš klíčový faktor, které začaly narušovat bilaterální vztah. Čína si začala klást nároky na některá teritoria v Himalájích, které Indie považovala za své vlastní.²¹⁹ Více než jen samotná hranice měl konflikt demonstrovat sílu Číny v regionu.

Pro Chruščova začaly boje ve velmi nevhodnou chvíli, zrovna když jednal s Indií o prodeji stíhacích letounů MiG-21. Vztahy Indie se Sovětským svazem v průběhu studené války by se daly charakterizovat jako vcelku přívětivé. Ačkoliv obě země nikdy nepředstíraly, že sdílejí stejné hodnoty, nikdy mezi nimi nedošlo k vážnějšímu konfliktu. Tento model byl vzájemným vítězstvím realpolitiky.²²⁰ V roce 1962 Sověti kromě zmíněných letounů MiG-21

zásobovali Indii helikoptéry a transportéry a Číňané zpozorovali tyto letouny na hranici. Peking nemohl uvěřit, že Kreml podporuje Indii, jeho odvěkého rivala. Když se Chruščov dozvěděl o čínském hněvu, pokusil se vysvětlit, že žádná válka se nevede s helikoptéry a transportéry²²¹, a tudíž ani čínsko-indický spor s nimi nelze vyřešit.²²² Moskva pro jistotu okamžitě zrušila dodávky MiG-21 a sovětský tisk již nedále nebyl neutrální a začal odsuzovat indickou agresi. Nic z toho však nepomohlo a čínské vedení konstatovalo, že Chruščov zradil alianci.²²³ Mao na konci roku 1962 vzkázal, že boj proti modernímu revizionismu bude v blízké budoucnosti stále více akutní.²²⁴

Poněkud neobratným balancováním během těchto hraničních potyček neutrpěly pouze sovětsko-čínské, ale také sovětsko-indické vztahy. Stalin nevěnoval Indii příliš mnoho pozornosti, ale pro Chruščova byla tato země důležitá, neboť ji považoval za nejpřátelštější zemi mimo komunistický blok. Paradoxně to byl právě Néhrú, se kterým měl Chruščov na osobní úrovni lepší vztahy než s Maem.²²⁵

Od listopadu 1962 do ledna 1963 proběhly v Bulharsku, Maďarsku, Československu, Itálii a NDR komunistické kongresy.²²⁶ Ve všech zemích byla hlavním cílem kritiky Albánie. Také Čína byla alegoricky a nepřímě několikrát připomenuta. Toto dodalo Maovi potřebný vítr do plachet a mohl odstartovat další fázi ideologické polemiky s Moskvou. Peking přímo kritizoval Chruščova za jeho neuvážené kroky ve vedení politiky s USA a poté kapitulaci proti imperialismu, když stáhl rakety z Kuby. Od počátku roku 1963 zahájila čínská velvyslanectví po celém světě agresivní kampaň šířící materiály proti revizionismu. Jenom čínská ambasáda v Moskvě distribuovala přes 5000 brožur v ruštině, vietnamštině, španělštině, francouzštině a angličtině. Všichni čínští diplomaté, studenti a další osoby působící v Sovětském svazu byli do této akce zapojeni.²²⁷ Chruščov, i přes čínské zamítnutí sovětské žádosti o ukončení šíření těchto materiálů, stále věřil, že během nadcházejícího setkání může dojít ke konstruktivnímu dialogu a situace se může zlepšit.²²⁸

Pravděpodobně posledním pokusem o urovnání vzájemných vztahů byla moskevská schůze stranických delegací v červenci 1963. Žádný z problematických bodů nebyl vyřešen, navíc ani seriózně prodiskutován. Setkání, která trvala několik dní by se dala popsat jako „dialog mezi dvěma hluchými“ či jako „bizardní výměny prohlášení“. Obě delegace pouze četly dlouhé projevy, některé z nich trvaly celé hodiny. Sověti navrhli simultánní překlad, aby mohl být ušetřený čas věnován diskuzi, nicméně druhá strana preferovala standardní způsob.²²⁹ Číňané bránili Maovy ideologické postoje a obvinili Sovětský svaz z „mocenského šovinismu“ a „buržoazního nacionalismu“. Sovětům byla vyčtena destalinizace, špatné řešení krizí v Polsku a Maďarsku z roku 1956, návrh na společnou ponorkovou flotilu, roztržku s Albánií, urovnání vztahů s Jugoslávií, podporu Indie a ponížení v průběhu kubánské raketové krize.

Sověti se s čínskou kritikou nehodlali smířit a hodně času strávili dementováním čínských útoků. Podle nich byla sovětská strana více revoluční než ta čínská, neboť prováděla ekonomickou i vojenskou pomoc anti-imperialistickým silám po celém světě, a ne jako Peking, který se zmohl pouze na prázdná slova.²³⁰ Číňanům bylo také vytýkáno, že zhoršení vzájemných vztahů není pouze shoda náhod a nedorozumění, ale zejména jejich zásluha.²³¹ Strany se nedokázaly shodnout ani na společném komuniké.²³²

Bez jakýchkoliv výsledků se Číňané vrátili zpět a Mao byl přesvědčen, že jednání zkolabovala kvůli nenapravitelnému revizionismu Chruščova. Každopádně i tak byl spokojen, neboť delegace nepřistoupila na žádný sovětský návrh a tím pádem dosáhla úspěchu.²³³

2.7 Rozpad, srpen 1963 - březen 1966

Když Chruščov v létě 1963 informoval čínské vedení o přípravě na podepsání dohody o omezení atomových testů a dalšího zbrojení s USA a Velkou Británií, pro Maa to byla poslední kapka. Předseda byl přesvědčen, že tento akt je dokladem Chruščovovy zrady celosvětového komunistického hnutí a Čína má právo ochránit své občany před hrozbou amerického imperialismu.²³⁴

Chruščov nemohl začít s Američany a Brity jednat do té doby, než si potvrdil, že Číňané nemají absolutně žádný zájem o urovnání vzájemných vztahů. Proto až po kolapsu moskevských jednání pozval západní delegace k jednacímu stolu. Kromě omezení atomových testů bylo navrženo zredukovat studenoválečné pnutí, zmrazit obranné rozpočty na úroveň roku 1963 a omezit vojenské posádky ve východním i západním Německu. Vedoucí americké delegace Averell Harriman byl překvapen flexibilitou sovětské strany. Dohoda byla navržena 25. července a podepsána 5. srpna 1963. Britský velvyslanec Sir Humphrey Trevelyan poslal zprávu do Londýna s popisem, že jednání byla vedena v uvolněné atmosféře a po podpisu následovala oslava, na které sovětský ministr zahraniční Gromyko pouštěl hudbu ze starých gramofonových desek.²³⁵

Mohlo by se zdát, že zpřetrhání vazeb se Sovětským svazem a jeho spojenci ponechalo Čínu v nechtěné mezinárodní izolaci. Ale pro Maa znamenal nedostatek přátel nezbytný faktor pro zintenzivnění třídního boje v Číně samotné. Podle Maa byli opravdovými spojenci utlačované národy Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Předseda se nechal slyšet, že „mírová koexistence mezi utlačovanými státy a imperialisty je nemožná. Každý marxista přece ví, že třídní boj může být vyřešen pouze válkou“.²³⁶

Pro Velkého kormidelníka to byla pouze Čína, jediný opravdový předvoj mezinárodního komunistického hnutí, a postkoloniální země třetího světa ji měly následovat. Rostoucí prestiž v zemích třetího světa byla součástí širšího

boje se Sověty. Zatímco Moskva byla zaměstnána situací na Kubě, do vzniklého politického vakua v Asii se dral Peking. Mezi nejdůležitější země patřily Severní Korea a Severní Vietnam. Pro tyto státy byla čínská militantnost přirozeně bližší, než Chruščovovo volání po mírové koexistenci a ústupky vůči Spojeným státům. Z tohoto důvodu měl Pchjongjang s Hanojí mnohem blíže Pekingu než Moskvě. Země, kromě jiného, spojovala chudá a z velké části převládající zemědělská ekonomika, zpusťovaná území v důsledku válečných konfliktů a důraz na kvantitu nad kvalitou ve všem, od vojenských doktrín po hospodářské plány. Za zmínku stojí také fakt, že lídři Severní Koreje i Severního Vietnamu měli své revoluční začátky spojené s Čínou. Kim Ir-sen i Ho Či Min strávili značnou část svých životů v Číně a oba plynule hovořili mandarínsky.²³⁷

Čínský propagandistický plakát vyzývající k intenzivní podpoře anti-imperialistického boje národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky.²³⁸

Chruščovova vášeň ke kubánské revoluci tak byla vykoupena zhoršenou situací v Asii. Zatímco sovětský lídr velice soucítil s Castrem, nic takového by

se nedalo popsat ve vztahu k Ho Či Minovi, Kim Ir-senovi nebo Maovi. Velký podíl na tomto faktoru hrály kulturní rozdíly. Chruščov tvrdil, že revoluce na západní polokouli se prováděly snáze než na té východní. Ačkoliv věděl, že Asie je důležitá, politické kultuře „orientu“ příliš nerozuměl. Největší prioritu ve věci rozšiřování marxismu jí proto nedával.²³⁹

Mao počítal s tím, že 200 milionů lidí žijících v Latinské Americe, 200 milionů v Africe a miliarda v Asii jsou přátelé a mají stejné cíle. Předseda však přecenil vzájemnou solidaritu mezi zeměmi v těchto oblastech. Kromě zoufalé chudoby ve většině zemí měly státy jen pramálo společného. Mao proto začal zdůrazňovat rasové rozdíly mezi chudým „barevným světem“ a tím bohatým „bílým“. Sověti byli zařazeni do druhé kategorie a byl jim vyčítán nekolonialismus při agresivním drancování Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Čínské pokusy o vliv v těchto zemích byly nicméně velmi limitovány, neboť pro tyto oblasti byl mnohem důležitější slábnoucí vliv dřívějších koloniálních říší.²⁴⁰

Jedním z hlavních personálních problémů mezi Chruščovem a Maem byl nacionalismus a egoismus. Mao chtěl „hrát první housle“. Číňané neustále kritizovali Sověty za „otcovskou“ aroganci, i když ti tvrdili, že neexistuje žádný „otec“ a „synové“, ale rodina bratrských stran se stejnými právy a kolektivním vědomím. Ač se Číňané snažili na ostatní země působit jak chtěli, Chruščov dobře věděl, že to byla jeho země, která vyhrála válku nad nacisty a vypustila Sputnik. Nezáleželo na tom, do jaké míry byl Sovětský svaz kritizován, protože obraz socialismu na celém světě byl konstruován především na příkladu toho sovětského.²⁴¹

Když v říjnu 1964 odjel Chruščov do svého oblíbeného letoviska u Černého moře, jeho pobyt byl po krátké době ukončen telefonátem z Moskvy.²⁴² Vysocí kádři vyžadovali, ať se z urgentních důvodů vrátí co nejdříve. Iritován a zároveň plný podezření se Chruščov vrátil do hlavního města. Na setkání prezidia strany se poté dozvěděl, že mu za zády jeho kolegové připravili mocenský puč a odstavili ho z vedení. V novinách se

objevilo, že Nikita Sergejevič Chruščov se 16. října 1964 „rozhodl dobrovolně odejít ze zdravotních důvodů“. Ve skutečnosti byly důvodem převratu jeho neochota konzultovat kroky s ostatními, radikální ekonomické reformy a neočekávané kroky v zahraniční politice. Ačkoliv ho někteří kolegové kritizovali za nesprávné zacházení s Číňany, tento faktor nebyl pro ztrátu jeho pozice klíčový.²⁴³

Pro Leonida Iljiče Brežněva a nové sovětské vedení, které Chruščova odstavilo, zanechaly předcházející roky sovětsko-čínských vztahů pouze vzájemný strach a nedůvěru. Dobře viděli Maovu nepředvídatost a hrubost. To jim připomínalo Stalinovo jednání. Navíc ve stejný měsíc, co byl odstaven Chruščov, proběhl první čínský test atomové zbraně v Sin-tiangu a Sověti se již nikdy nezbavili obav, že Čína je schopná tuto zbraň použít. Pro Brežněvovo politbyro evokoval Mao vůdce mongolských hord útočících na Rus.²⁴⁴

Čínský atak na Sovětský svaz se odrazil také na druhé straně, kde existovaly obavy ze společného útoku Sovětů a Američanů na Říši středu. Pád Chruščova znamenal pro Maa osobní úspěch a test bomby reprezentoval pozici Číny jako supermocnosti. Dříve sice několikrát přirovnával bombu k „papírovému tygroví“, ale Čína se tak stala členem exkluzivního atomového klubu. Číňané se tak konečně mohli Sovětům alespoň v něčem přímo vyrovnat.²⁴⁵ Obraz vnějšího nepřítele později perfektně zapadl do Maovy propagandy v průběhu Velké kulturní proletářské revoluce. Během této doby již byl Sovětský svaz jednoznačně označován jako nepřítel.²⁴⁶

Je třeba poznamenat, že špičky v novém sovětském vedení, Brežněv i Kosygin, měly pramalé zkušenosti se zahraniční politikou. Na rozdíl od Chruščova, který mnoho vazeb zpřetrhal, oni chtěli naopak znovu vybudovat důvěru s ostatními zeměmi na solidní marxistické bázi. Vztahy s Čínou byly pro nové vedení označeny jako jedny z prioritních. I když Brežněvův a Kosyginův entusiasmus pro zlepšení vzájemných vztahů s Čínou nebyl sdílen většinou diplomatů a specialistů pracujících pro ministerstvo zahraničí, na začátku listopadu 1964 se podařilo uspořádat další kolo jednání.²⁴⁷

Mao se schůzkou souhlasil, neboť se zpočátku domníval, že Chruščov byl odstraněn zejména kvůli jeho revizionistickému směru a od setkání si sliboval jednu ze tří možností. Za málo pravděpodobný se mu jevil velký obrat z revizionismu na marxismus-leninismus. Nepředpokládal ani, že by se celá situace mohla ještě zhoršit. Nejpravděpodobnější se mu zdála verze, že nové sovětské vedení bude i nadále sledovat revizionistickou linii, ale pokusí se o určité změny kurzu na domácí i zahraniční půdě.²⁴⁸ Předseda se však brzy dozvěděl, že nic jiného nemohlo být vzdálenější pravdě. Nové vedení spolupracovalo po několik let s Chruščovem a v mnohém s ním souhlasilo. Nicméně Mao optimisticky doufal, že změna způsobí alespoň nějaké změny v Kremlu a na krátkou chvíli rozhodl přestat šířit polemické články proti Sovětskému svazu.²⁴⁹

Kosygin a Brežněv předpokládali, že rozhovory s delegací vedenou čínským předsedou vlády přispějí ke zlepšení vzájemných vztahů. Poslání Čou En-laje do Moskvy²⁵⁰ však mělo znamenat test jeho loajality vůči Maovi. Čou byl požádán, aby namísto pragmatismu bezhlavě zastával předsedovy radikální myšlenky a do jednání vcházel připraven bojovat proti revizionismu. Každopádně než byla oficiální setkání odstartována, došlo v zákulisí k incidentu, který kompletně pohřbil jakékoliv naděje na dohodu. Na recepci pořádané v Kremlu se sovětský ministr obrany Rodion Malinovskij, evidentně pod vlivem alkoholu, nechal před maršálem Che Lungem slyšet, že „pokud se čínští komunisté zbaví Maa stejným způsobem, jako se ti sovětští zbavili Chruščova, vzájemné vztahy obou zemí se radikálně zlepší“. Che Lung toto konzultoval s Čouem, který chtěl informaci oficiálně potvrdit. Sověti se marně snažili přesvědčit čínského předsedu vlády, že Malinovského poznámka v žádném případě nereprezentuje oficiální stanovisko Sovětského svazu.²⁵¹

Žádná zahraniční delegace nemohla tolerovat takovýto názor, obzvláště čínská, která byla extrémně citlivá na nepatřičné sovětské zacházení. Sověti v plné míře nikdy nepochopili, jak špatně tento incident na Číňany zapůsobil. Brežněv se za Malinovského omluvil, ale žádným způsobem ho nepotrestal.²⁵² Mao byl přesvědčen, že změnou vedení se sovětská politika nemění a začal ji

označovat jako „Chruščovismus bez Chruščova“. ²⁵³ Je pravděpodobné, že myšlenka, kterou opilý ministr obrany ze sebe vychrlil v průběhu banketu, byla sdílena všemi v Kremlu. Každopádně nikdo by si ji nedovolil říct veřejně nahlas, alespoň ve střízlivém stavu. Čou proto vzkázal, že ve „víně je pravda“ a konstatoval, že tento problém není jenom otázkou názoru samotného Malinovského, ale celého sovětského nejvyššího vedení. ²⁵⁴

Malinovského poznámka Maa velmi znejistila. Předseda si po letech plné moci, úspěšných i neúspěšných kampaních, odstranění reálných i domnělých nepřátel stále nebyl jist, jestli má plnou autoritu ve vlastní straně. O Chruščovově konci měl rozporuplné mínění. Na jednu stranu byl rád, že jeho sovětský oponent skončil, ale na druhou stranu se začal obávat, že by ho mohl postihnout stejný osud. Mao měl k tomuto oprávněné důvody. Způsobil chaos v čínském hospodářství, choval se povýšeněji ke svým kolegům než Chruščov a neshody mezi ním a kritiky se táhly již několik let. Mao si byl po Chruščovově pádu přinejmenším jistý, že podobný příběh může potkat i jeho a může být sesazen ještě za svého života. ²⁵⁵ Proto začal tvrdit, že Chruščov měl v rámci čínské komunistické strany své lidi, kteří usilovali o jeho svržení a začal kritizovat i Liou Šao-čchiho. ²⁵⁶

Liou a ostatní byli přesvědčeni, že problémy sužující zemi se nacházejí ve spodních patrech společnosti. Zpronevěry, korupce a špatné metody lokálních kádrů byly prý mnohem závažnější než makroekonomické plány. Liou věřil, že větší tolerance vůči soukromému vlastnictví je nevyhnutelná v cestě za lepším rozvojem. Dále byl ochotný připustit, že se chyby dějí i ve vyšších úrovních partaje, avšak vyloučil Maův názor o těžišti problému v nejvyšších vrstvách strany a vlády. Toto nebylo první vzájemné nedorozumění a vše začalo přerůstat do ještě větších apatií. ²⁵⁷ Na stranické konferenci v prosinci 1964 v Pekingu byly Maem ne pouze zamítnuty naprosto všechny návrhy předložené Liou Šao-čchim, ale ten byl dokonce obviněn, že se jeho argumenty neslučují s marxismem. ²⁵⁸ Vzájemné neporozumění mezi Maem a Liouem dostaly ostatní členy strany do nelehké situace. Mao sice přijal Liouvu

sebekritiku, ale byl si jistý, že jak on, tak jeho přívrženci jsou jeho političtí nepřátelé.²⁵⁹

Když začal Washington dramaticky eskalovat svůj vliv v rámci vietnamského konfliktu, Sověti stále doufali, že je Čína na stejné straně barikády proti americkému imperialismu. Kosygin se v únoru 1965 rozhodl vydat do Pekingu, aby s Maem jednal o tomto problému. Namísto přijetí prosby o jednotu se Mao vyjádřil, že boj proti revizionismu bude trvat následujících deset tisíc let. Předseda umístil Sovětský svaz na stejnou stranu jako Spojené státy.²⁶⁰ Jednání tak skončilo bezúspěšně. Kosygin se snažil alespoň o nějakou shodu, ale Mao nehodlal ustoupit. Čína se odmítla zúčastnit koordinovaného jednání se Sovětským svazem a Vietnamem a zdůraznila, že nehodlá zastavit antirevizionistickou kampaň. Kosyginovi bylo řečeno, že nové kremelské vedení je pouze Chruščovova kohorta a ta je zcela vinná za celou situaci.²⁶¹ Pro Maa to bylo naposled, co se setkal s tak vysokým sovětským představitelem.²⁶²

Společný čínsko-sovětsko-vietnamský summit plánovaný na březen 1965 se neuskutečnil, protože Čou tvrdil, že Peking má svůj vlastní komunikační kanál s Hanojí a se Sověty se nepotřebuje scházet. Čung-nan-chaj dále iritovala sovětská žádost o průchod vojenského materiálu jeho vzdušným prostorem. Číňané se obávali, že masivní přísun sovětských zbraní omezí závislost Hanoje na Pekingu. Dalším nedorozuměním byl sovětský návrh na vybudování letecké základny ve městě Kchun-ming. Sovětským záměrem bylo v jihočínské provincii Jün-nan vybudovat vojenskou bázi se dvanácti stíhacími letouny MiG-21 a posádkou 500 osob. Čung-nan-chaj si to ale vysvětlil jinak. Čou tvrdil, že pár letounů nemůže ochránit Hanoj, ani hranici.²⁶³ Mao si myslel, že Sověti nechtějí kontrolovat čínsko-vietnamskou hranici kvůli americkému vpádu, ale chtějí ovládnout Čínu. Bylo sděleno, že Sověti prý nerespektovali suverenitu jejich země a brali ji pouze jako svoji další provincii.²⁶⁴

Mao věřil, že čínská podpora vietnamských komunistů mu zajistí jejich hlas proti Sovětům. V roce 1964 poslali Číňané do Vietnamu 80 500 pistolí, 1 205 děl a 25 240 dělostřeleckých granátů. Podpora zahrnovala také tanky a

letouny a byla navýšena i následujícího roku, přestože Hanoj mezitím vmanévrovala do neutrální pozice v otázce sovětsko-čínských sporů.²⁶⁵ Sovětské zbraně byly ale samozřejmě podstatně lepší než ty čínské a s pokračováním bojů začala Moskva zásobovat Hanoj lépe, a dokonce koordinovala společnou pomoc z dalších komunistických zemí.²⁶⁶ Snaha Pekingem tak selhala a i vietnamští komunisté začali být poté označováni jako revizionisté.²⁶⁷

Kosygin, plný počátečního entuziasmu ze zlepšení vztahů s Čínou byl nucen tento postoj naprosto přehodnotit. Na podzim 1965 již bylo jeho stanovisko zcela pesimistické. Když se ho v říjnu zeptal dánský předseda vlády Jens Otto Krag, zdali vidí nějaké šance na zlepšení situace, jednoduše odpověděl že „ne“. Podle Kosygina se strany neshodovaly na základních věcech a personální výměny nemohly vést ke zlepšení. Když poté sovětská lidstva ztratili poslední naděje na uvolnění s Pekingem, načrtli nový směr. Politiku zadržování čínského vlivu.²⁶⁸

Bez naděje na jakékoliv zlepšení sovětsko-čínských vztahů v blízké budoucnosti se tak Kreml rozhodl pro novou strategii tiché diplomacie a přesvědčování ostatních států. Vliv Pekingem v jiných komunistických zemích začal upadat a moskevská politika zadržování začala fungovat. Jako nejlepší příklad by se dala uvést Brežněvova cesta do Mongolska z února 1966. Mongolský lídr Cedenbal varoval před zvýšeným čínským zájmem o čínsko-mongolskou hranici a rád přijal sovětskou vojenskou podporu.²⁶⁹ Zájem Ulánbátaru o spolupráci by se dal nalézt především v dlouhodobé nedůvěře v čínské kroky. Namísto přímého útoku na Peking se Moskva tedy rozhodla pro snižování jeho vlivu v zahraničí. Po návratu do hlavního města Brežněv neskrýval spokojenost z poklesu čínské prestiže a upadajícího vlivu čínské komunistické strany.²⁷⁰

2.8 Střet, březen 1966 - březen 1969

Mao, zcela přesvědčený, že za domácí problémy může revizionismus v nejvyšších patrech strany, se začal obklopotovat skupinou lidí, která mu měla pomoci vrátit Čínu na správnou ideologickou kolej. Mezi kádry, na které se předseda začal spoléhat, byli zejména Lin Piao, Kang Šeng, Ťiang Čching, Čchen Boda a Čang Čchun-čchiao. Téměř všechny akce byly připraveny bez vědomí Lioua, Čoua a dalších zkušených straníků.²⁷¹

Mao, který se začal obávat o svou vlastní pozici, přichystal ve straně řadu vnitřních čistek. Oficiální záminkou byl boj s revizionismem. V průběhu Velké proletářské kulturní revoluce se země dostala do stavu srovnatelného s chaosem. Liou Šao-čchi byl odstaven od moci a zemřel ve věznici v Kchaj-fengu v roce 1969.²⁷² I Teng Siao-pching ztratil pozici, ale na rozdíl od Lioua ne život. Nepočítaně kádrů bylo veřejně ponižováno, týráno, uvězněno a také zabito.²⁷³ Jestliže bylo záměrem Velké proletářské kulturní revoluce odstranit sovětskou kliku ve straně, je třeba zdůraznit, že Moskva nehrála v čínském stranickém boji žádnou roli. Sovětští lídři měli pouze minimální informace o reálné situaci v Číně a neměli žádné sympatizanty. Čínská otázka tak přestala být pro Moskvu urgentně důležitá již na konci roku 1965. Détente bylo v nedohlednu a ještě hlubší zhoršení nikdo neočekával.²⁷⁴

Pravděpodobným bodem zvratu, ze kterého již nebylo návratu, bylo Maovo osobní rozhodnutí o neúčasti čínské delegace na 23. kongresu Komunistické strany Sovětského svazu.²⁷⁵ Na kongresu se měly projednávat zejména interní záležitosti SSSR a jeho komunistické strany. Číňané se samozřejmě mohli zúčastnit a byli pozváni, ale Brežněv trval na tom, že se musí zdržet kritických poznámek. Pokud by tak neučili, následovala by přiměřená reakce nejen od sovětské strany, ale také od delegací ostatních komunistických stran.²⁷⁶

Koncem března byl sovětskému velvyslanci předán dopis, ve kterém čínská strana reagovala na pozvání. „Chtěli bychom vám upřímně a jednoznačně vzkázat, že jste zašli příliš daleko, a proto Komunistická strana

Číny, jako opravdové marxisticko-leninské hnutí, nemůže na váš kongres poslat svoji delegaci“.²⁷⁷ Do té doby byla účast na sovětských kongresech považována za zcela standardní záležitost. Maovo rozhodnutí nezúčastnit se dubnového kongresu v roce 1966 ukončilo s Komunistickou stranou Sovětského svazu všechny organizační vazby.²⁷⁸

V květnu 1966 byli Pcheng Čen a další v rámci čistek odstaveni od moci a byla oficiálně spuštěna Velká proletářská kulturní revoluce.²⁷⁹ Toto masivní politické hnutí, osobně iniciované, kontrolované a manipulované Maem, bylo cíleno na odstranění kritiků od moci a autority, zničení jejich ideologického vlivu a revizionistické politiky. Ne pouze domácí, ale i zahraniční politika byla značně radikalizována. Mnoho vazeb bylo vážně narušeno, včetně vztahů Pekingů se zeměmi tzv. třetího světa. Až plný dopad Velké kulturní revoluce znovu probudil sovětský zájem o Čínu. Byly to právě sovětsko-čínské vztahy, které byly chaosem poznamenány nejvíc. Poprvé byl oficiálně deklarován odklon od Sovětského svazu.²⁸⁰

Pochodující Rudé gardy. Čína, období Velké kulturní proletářské revoluce²⁸¹

Nejvíce viditelným aspektem byla masivní shromáždění Rudých gard a jejich agresivní xenofobie. Rudé gardy byly složeny ze studentů středních a vysokých škol a jejich úkolem bylo hledat revizionisty. Podle Maa mladí neměli zkušenosti s revolucí a politikou. Chtěl, aby „byli stateční a překonali větry i deště“. Předseda dobře věděl, že byl mezi studenty velice oblíben a dokonce vítal rychle se šířící zmatek a nepokoje. Centrální autority, strana a vládní instituce pomalu přestávaly mít vliv a chaos byl viditelný všude. Pokusy Lioua o stabilizaci situace v hlavním městě byly označeny jako snahy o nastolení diktatury. Liou byl podroben kritice a nástupcem Maa byl místo něj označen Lin Piao.²⁸²

Vysoké školy přestaly začátkem léta s výukou a další akademický rok už nebyl odstartován. Mladí revolucionáři dokonce v srpnu 1966 po několik dní obléhali sovětskou ambasádu. Původní plán na zapálení budovy se nakonec neuskutečnil, neboť Čou En-laj přesvědčil zuřící dav vedený šestnáctiletou dívkou ke zrušení akce.²⁸³ Záhy byly po celé zemi ničeny monumenty symbolizující čínsko-sovětské přátelství a sovětští občané žijící v Číně se stali terčí fyzických útoků. V této politické atmosféře byl antisovětismus považován za akt heroismu.²⁸⁴

Kreml se rozhodl evakuovat rodiny diplomatů, ale oni samotní v Pekingu zůstali. Odvoláním celého diplomatického sboru by se celá situace mohla ještě více zhoršit a Moskva by tak navíc úplně ztratila zdroj informací o dění v zemi.²⁸⁵ Čou En-laj se dostal do velmi tíživé situace. Na jednu stranu musel podporovat „revoluční masy“, jinak by riskoval Maovu důvěru a tím i svoji pozici. Na druhou stranu ale tušil, že protisovětské běsnění a případný další zásah proti sovětskému velvyslanectví může být brán jako vyhlášení války.²⁸⁶

Navíc v lednu 1967 došlo k incidentu na Rudém náměstí v Moskvě. Skupina čínských studentů vracejících se z Francie a Finska měla povolení zastavit se v hlavním městě Sovětského svazu a navštívit Leninovo mauzoleum. Podle sovětských zdrojů Číňané začali vykřikovat úryvky z Maovy Rudé knížky, nedbali upozornění místní policie a začali obtěžovat kolemjdoucí. Naopak podle vyjádření čínské strany byli studenti zmláceni. Po návratu do vlasti byli mladí Číňané uvítáni jako hrdinové davem čítajícím 100 tisíc lidí na

pekingském Dělnickém stadionu. Incident na Rudém náměstí ještě více zradikalizoval situaci v Číně a postavil umírněné straníky jako Čoua a Čena do horší situace. Na konci března 1967 se hlavním cílem kritiky stal Liou Šao-čchi.²⁸⁷ Ten byl dokonce označen za „čínského Chruščova“²⁸⁸ a jak již bylo popsáno výše, jeho politická kariéra skončila.

Sověti byli naprosto zmateni a netušili, jestli čelí nespokojené mase či stranou organizované akci. V nejistotě, co se týče budoucího vývoje, proto raději posílili vojenské hlídky na společných hranicích.²⁸⁹ Sověti se chtěli ujistit, že pokud k nějakým kolizím skutečně dojde, musí na ně být morálně i logisticky připraveni. Nejasná situace v Číně také iniciovala Moskvu k založení organizace, která měla koordinovat informování o této zemi. „Interkit“ (název byl odvozen od ruského slova „Kitai“ pro Čínu), operoval od roku 1967 do poloviny osmdesátých let. Instrukce shromažďovala experty ze Sovětského svazu, zemí Varšavské smlouvy, ale i Mongolska, Vietnamu, Laosu a Kuby. Ti se zabývali politickými, ekonomickými, ideologickými, kulturními a dalšími dimenzemi čínských reálií a pomáhali při rozhodování.²⁹⁰

Brežněv předpokládal, že čím více zabezpečí hranice, tím menší bude šance společného konfliktu. Přesný opak se stal pravdou. Se stále větší sovětskou působností v hraničních pásmech se Číňané začali obávat sovětské agrese. Navíc sovětská invaze do Československa v srpnu 1968 tyto domněnky potvrdila a Čína adoptovala strategii „aktivní obrany“.

Také propaganda začala zbrojit proti sovětskému „neokolonialismu“ v jihovýchodní Asii a východní Evropě. Začaly se objevovat paralely mezi carským imperialismem a sovětským „socialistickým imperialismem“ a zdůrazňoval se revizionismus, který „přivedl do koloniálního statusu Mongolsko, okradl východní Evropu a teď začal okupovat Československo.“²⁹¹ Brežněvova doktrína „omezené suverenity“ zanechala v Pekingu obrovskou odezvu.²⁹² V letech 1968 a 1969 nedošlo k žádným obchodním dohodám a vzájemné transakce se úplně zastavily.²⁹³

K prvním potyčkám, které později přerostly ve vážnější konflikt, došlo na ostrově Čen-pao (v ruštině Damanskij) na řece Ussuri v březnu 1969.²⁹⁴ Obě země deklarovaly řeky Amur a Ussuri jako své hranice, ale nikdy se nedohodly na přesné demarkační linii.²⁹⁵ Celou situaci komplikovaly stovky malých ostrůvků, které se v obou řekách nacházely. Obě strany se kritizovaly navzájem za provokace a zažehnutí konfliktu. V srpnu 1969 došlo k dalšímu ozbrojenému sporu na sovětsko-čínských hranicích u provincie Sin-t'iang. Pár dní na to Moskva reagovala, že se v případě dalších útoků nebude zdráhat použít atomovou bombu.²⁹⁶

V září 1969 se Alexej Kosygin s Čou En-lajem sešel v Pekingu a už na letišti se ujistili, že ani jedna strana nehodná vstoupit do války.²⁹⁷ Nicméně v Maovi až do jeho smrti v roce 1976 zůstal strach, že Sovětský svaz může odpálit rakety jako první a v otázkách čínské bezpečnosti se cítil velmi nejistý. Při úsilí o vybalancování sovětské hrozby se proto rozhodl kontaktovat dlouholetého nepřítele.²⁹⁸

A tak se již koncem roku 1969 začalo uvažovat o zlepšení vztahů s USA, neboť Sovětský svaz začal po vzájemných konfliktech pro Čínu představovat většího nepřítele. Předsedův „amerických románek“ na sklonku jeho života by se dal popsat jako vzorový příklad realpolitiky. Přestože celý život hlásal boj proti západnímu imperialismu, když čelil vojenské krizi proti socialistickému sousedovi, obrátil se o pomoc k Američanům.²⁹⁹ Čína se v té době nacházela geopoliticky ve velmi špatné pozici a byla obklopena ze všech stran nepřáteli. Na severu a západě to byl Sovětský svaz, na jihu Indie a na východě Japonsko. Když se předsedův osobní lékař Li Čchi-suj zeptal, co bude Čína dělat pokud se všichni její oponenti spojí, Mao mu odpověděl: „Za Japonskem stojí Spojené státy. Naši předci vyjednávali se vzdálenými zeměmi ve stejné době, když bojovali s těmi v jejich blízkosti.“³⁰⁰ Podle této Maovy politické filozofie, která byla v mnohém ovlivněna tradiční čínskou politikou kulturou, byla zdůrazněna nezbytnost „použití síly jedněch barbarů ke kontrole těch druhých“. Tím se mělo legitimizovat spojení s méně nebezpečným nepřítelem proti tomu primárnímu.³⁰¹

Špatné sovětsko-čínské vztahy pokračovaly až do roku 1983, kdy se lídrům obou zemí konečně podařilo najít společnou řeč. Poté následoval šestiletý proces usmiřování, který vrcholil pekingským setkáním Michaila Gorbačova s Teng Siao-pchingem v červnu 1989.³⁰²

Závěr

V posledních dvou dekadách došlo v Čínské lidové republice nejen k velkému progresu ve studiu studené války, ale i tématu čínsko-sovětské roztržky. Na ruské straně podobnou situaci přinesla již devadesátá léta, kdy se historici mohli dostat k dříve přísně střeženým archiváliím. Nicméně, i po vydání mnoha studií a knih o čínsko-sovětských vztazích, stále neexistuje jednotný názor, proč došlo k zpretrhání společných vazeb a která strana měla na toto ukončení větší podíl.

Ačkoliv autoři ve velké míře vycházejí ze stejných pramenů, shodují se na konkrétních faktorech roztržky pouze v několika případech a často docházejí k naprosto odlišným závěrům. Lorenz Lüthi se pohybuje na úrovni teorie liberalismu, neboť zastává názor, že nejdůležitější roli v roztržce hrála ideologie. Tento autor tvrdí, že pro Maa, který měl mimořádný talent v používání propagandy, byl ideologický boj tou nejlepší možnou cestou, jak si mohl zajistit vedoucí postavení v čínské politice a prosadit lepší postavení své země v mezinárodním prostředí. Lüthi každopádně zdůrazňuje, že je třeba odlišit skutečnou víru v ideologii a její manipulativní použití.

Sergey Radchenko balancuje na pomezí realismu a konstruktivismu. Podle něj byl kolaps aliance zapříčiněn trvalou nerovností mezi Sovětským svazem zastávajícím status quo a aspirující zemí v podobě Číny. Hodnotovou linii vykresluje na obrazu čínského narcismu a sovětské arogance přijmout svého spojence jako rovného. Čína, jako země obrovské historie a kulturního dědictví nemohla přijmout roli mladšího bratra. Sovětský svaz naopak počítal, že Čína bude ve stejné pozici jako ostatní satelitní státy ve východní Evropě. Klíčovým problémem byl boj o moc a kulturní odlišnosti.

Mezi liberalismem a realismem se pohybuje Xia Yafeng. Tento autor tvrdí, že roztržka byla soubojem o lepší interpretaci marxismu-leninismu a bojem o vedoucí pozici v mezinárodním komunistickém hnutí. Pouze ta strana, která měla autoritu v interpretování ideologie, mohla být legitimním lídrem komunistického tábora. Neochota obou stran, jak Číny, tak Sovětského svazu ke kompromisu v otázce širšího vedení hnutí tak vedla ke konci společné

aliance. Mao se domníval, že je více teoreticky nadaný než Chruščov. Nicméně vedoucí pozice v komunistickém světě nebyl schopný dosáhnout a Čína byla vyloučena z klubu.

Austin Jersild rozšiřuje celý pohled o úroveň států z východní Evropy a jako jediný se nezajímá o vysokou diplomatickou politiku. Na bázi konstruktivismu je hlavním tématem jeho knihy kulturní střet mezi ruským „carským“ dědictvím a čínskou pamětí „nerovným smluv“ a omezeného jednání ze strany Západu. Číňanům vždy chyběl pocit rovnostranného zacházení a podle Jersilda nebyli Sověti nikdy schopni pochopit, že toto je pro čínskou stranu nadmíru citlivá záležitost.

Čínská strategická kultura v období maoismu reprezentovala kontinuitu čínské minulosti s přidanými prvky moderního čínského nacionalismu a marxisticko-leninské ideologie. I přes další ovlivnění zůstalo jádro čínského strategického myšlení po roce 1949 stále realpolitické. Klíčem k porozumění tzv. nové Číny je osoba Mao Ce-tunga, který byl hlavním rozhodujícím článkem čínské politiky až do své smrti v roce 1976. Myšlení Maa o mezinárodním prostředí v rámci teorií mezinárodních vztahů by se dalo chápat jako směs realismu s kombinací liberalismu a konstruktivismu. Přesný poměr ani procentuální rozdělení není možné. Nicméně důležitý je fakt, že realistické myšlení u Maa převažovalo nad zbývajícími dvěma směry. Co se týče konstruktivismu, ten byl u Maa založen na jeho pevném nacionalismu a době ve které žil. Liberalismus lze vysledovat na jeho přijetí marxismu-leninismu na začátku dvacátých let. V realpolitice byl Mao ovlivněn tradičními čínskými autory zabývajícími se strategií a vedením války.

Idea Velké říjnové revoluce byla jednou z klíčových motivací založení čínské komunistické strany na počátku dvacátých let. Nicméně přes bolševiky proklamovanou celosvětovou revoluci nebyla Čína hlavním cílem pozornosti. Mao Ce-tung na přelomu třicátých a čtyřicátých let jen těžce akceptoval Stalinovu preferenci ke Kuomintangu jako součásti jeho mezinárodní strategie, ale pořád věřil, že Sověti budou s jeho stranou spolupracovat hned poté, co

Rudá armáda koncem války vstoupí do Mandžuska. Mao proto reagoval velmi nedůvěřivě, když se Stalin rozhodl nenabídnout žádnou podporu pro čínské komunisty a naopak podepsal dohodu o přátelství a spojení s Čankajškem. V této fázi to pro Stalina byly národní zájmy a ne revoluční cíle či ideologické sympatie, které vedly jeho zahraniční politiku po skončení druhé světové války.

Stalinův pohled na Maovu revoluci byl velmi nedůvěřivý. I kdyby revoluce proběhla, čínští komunisté byli podle něj mizerně připraveni na vládnutí nad tak obrovskou zemí. Při vzniku aliance hrála zajisté komunistická ideologie roli, ale nebyla nejdůležitějším faktorem. Pokud by byla ideologie klíčová, Stalin by dříve nepodporoval Čankajška a Mao by s ním během druhé světové války nepřistoupil na spolupráci. I přes odmítavý postoj Stalina byl Mao přesvědčený, že poválečná aliance se Sovětským svazem je nevyhnutelná. Po konci čínské občanské války tak bylo jisté, že každá strana vstupuje do aliance s jinými nadějemi. Stalin počítal, že se z ČLR stane nárazníkovým a satelitním státem typu zemí ve východní Evropě a Chruščov chtěl později tento stav udržet. Naopak Mao vstupoval do aliance s vědomím, že ta dlouho nevydrží a v postavení pod SSSR zůstane jen do té doby, pokud to bude pro Čínu výhodné.

Čínský lídr Chruščova toleroval, ale na druhou stranu cítil šanci, že Stalinova smrt mu dává prominentní pozici v rámci světového komunistického hnutí. Podle vlastního přesvědčení mu mladší Chruščov nemohl vzdorovat ani jako teoretik, ani co se týče zkušeností z politiky. Počáteční období vzájemné spolupráce mezi léty 1953 a 1956 však tento faktor zatlačilo do pozadí. Náznak čínsko-sovětských nedorozumění přišel s kritikou Stalina v únoru 1956. Mao vnímal destalinizaci jako vítanou kritiku Stalinovy politiky vůči Číně, ale měl vážné obavy o negativních důsledcích na jeho vůdčí autoritu v rámci vedení čínské komunistické strany. Maova řeč v listopadu 1957 znamenala první vážnější ránu pro čínsko-sovětské vztahy. Předseda demonstroval, že už nebude jednoduše přijímat sovětské ideologické a politické doktríny a naopak dal najevo, že by se Sovětský svaz a země východního bloku měly začít učit i

od Číny. Maovým cílem bylo dokázat, že Čína je schopná dostat se do fáze komunismu rychleji než Sovětský svaz.

Velký skok vpřed byl odstartován v létě 1958 a byl záměrně naplánován na stejnou dobu jako druhá tchajwanská krize. Vzájemné vztahy se Sovětským svazem se začaly zhoršovat, neboť Moskva celý projekt Velkého skoku od počátku kritizovala a o ostřelování ostrovů v Tchajwanské úžině nebyla informována. Reakcí na téměř nulovou podporu Velkého skoku navíc byla čínskou stranou zamítnuta i bližší vojenská spolupráce. Sovětský návrh na vybudování pásu rádiových stanic a ponorkové flotily si Mao vyložil jako pokus kontrolovat Čínu na stejné bázi jako satelitní Mongolsko.

Chruščovova návštěva Pekingu v říjnu 1959 skončila fiaskem. SSSR a ČLR nedokázaly najít shodu ve vedení důležitých strategických rozhodnutí. Co Chruščov nikdy nepochopil, bylo těsné propojení podmínek čínské domácí politiky a jejího revolučního faktoru ve vedení té zahraniční. Pokud již byla domácí politicko-ekonomická situace do značné míry radikalizována, vláda nemohla jednoduše přehodnotit revoluční kurz vůči zahraničí. Díky vydání článku „At' žije leninismus!“ v dubnu 1960 se o rozporech dozvěděla i široká veřejnost. Stalo se tak poprvé co Peking poprvé otevřeně kritizoval Moskvu. Článek měl pokračování na kongresu Rumunské dělnické strany. Tato konference se nesla ve znamení rozkolu mezinárodního politického hnutí. Výsledkem bylo stažení všech sovětských poradců z Číny.

Krátké uvolnění vztahů bylo zapříčiněno čínskou socioekonomickou katastrofou v důsledku Velkého skoku vpřed. Dalo by se konstatovat, že dočasné usmíření v této fázi znamenalo vítězství pragmatické hospodářské a zahraniční politiky nad ideologickým radikalismem. Ideologie se stala znovu důležitá v říjnu 1961, když chtěl Chruščov upevnit své postavení vůdce mezinárodního komunistického hnutí a kromě jiných kritizoval i Čínu. V této době ztratil Mao pravděpodobně poslední zbytky důvěry v Chruščova a začal být velmi pesimistický o jakémkoliv možném zlepšení vzájemných vztahů. Z počátečního uzavřeného boje o lepší ekonomický model mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou celý problém přerostl v otevřený boj o ideologického hegemonu v rámci komunistického tábora.

Pro Maa byly kritika sovětského revizionismu a boj proti domácímu revizionismu dvě strany stejné mince. Navíc mu výrazně pomohlo i načasování, když na podzim 1962 mohl díky dopadům krizí v Karibiku a Himalájích označit Sovětský svaz jako negativní příklad. Maovým záměrem bylo využít sovětský revizionismus jako špatný vzor pro svou domácí kampaň v naději na zachování svých ideologických a politických názorů, které byly Liouem a dalšími postupně bořeny.

Pravděpodobně posledním pokusem o urovnání vzájemných vztahů za Chruščovovy vlády byla moskevská schůze stranických delegací v červenci 1963. Žádný z problematických bodů nebyl vyřešen, navíc ani seriózně prodiskutován. Pokus nového sovětského vedení, které doufalo v zlepšení čínsko-sovětských vztahů, byl zmařen členem z vlastních řad. Ač poznámka Malinovského nereprezentovala oficiální stanovisko Sovětského svazu, Mao byl přesvědčen, že změnou vedení se sovětská politika nemění a začal ji označovat jako „Chruščovismus bez Chruščova“. Kosygin, plný počátečního entuziasmu ze zlepšení vztahů s Čínou byl nucen tento postoj naprosto přehodnotit. Na podzim 1965 již bylo jeho stanovisko zcela pesimistické.

Bodem zvratu, ze kterého již nebylo návratu, bylo Maovo rozhodnutí nezúčastnit se 23. kongresu Komunistického strany Sovětského svazu. Do té doby byla účast na sovětských kongresech považována za zcela standardní záležitost. Neúčast čínské delegace znamenala ukončení všech organizačních vazeb se sovětskou stranou. V následujícím období Velké proletářské kulturní revoluce byl oficiálně deklarován odklon od Sovětského svazu. K prvním vojenským potyčkám, které později přerostly ve vážnější konflikt, došlo v březnu 1969.

Poznámky:

¹ KISSINGER, Henry. *Roky obnovy*. Praha: BB art, 2002, s. 118-119

² XIA, Yafeng. The Study of Cold War International History in China: A Review of the Last Twenty Years. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 10, Number 1, Winter 2010, s. 81

³ MASTNY, Vojtech. The Cold War in retrospect: too early to tell? *Cold War History*. Vol. 14, No. 4, 2014, s. 487-488

⁴ ROMERO, Federico. Cold War historiography at the crossroads. *Cold War History*. Vol. 14, No. 4, 2014, s. 691

⁵ XIA, Yafeng. The Study of Cold War International History in China: A Review of the Last Twenty Years. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 10, Number 1, Winter 2010, s. 81

⁶ LIANG, Zhi; XIA, Yafeng; CHEN, Ming. Recent Trends in the Study of Cold War History in China. *ECNU - WWICS Cold War Studies Initiative*. October 2012, s. 21

⁷ LIANG, Zhi; XIA, Yafeng; CHEN, Ming. Recent Trends in the Study of Cold War History in China. *ECNU - WWICS Cold War Studies Initiative*. October 2012, s. 22

⁸ LÜTHI, Lorenz. *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008. ISBN 978-0-691-13590-8

⁹ ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 134

¹⁰ ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 134

¹¹ ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 142

¹² ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 135

¹³ ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 124

¹⁴ ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 122

¹⁵ ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 125

¹⁶ ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 127

¹⁷ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009. ISBN 978-0-8047-5879-6

¹⁸ SHENG, Michael; ZHAI, Qiang; KAPLE, Deborah. FORUM: Reassessing How the Sino-Soviet Split Unfolded. Perspectives on Sergey Radchenko's Two Suns in the Heavens. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 14, No. 1, Winter 2012, s. 98

¹⁹ SHENG, Michael; ZHAI, Qiang; KAPLE, Deborah. FORUM: Reassessing How the Sino-Soviet Split Unfolded. Perspectives on Sergey Radchenko's Two Suns in the Heavens. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 14, No. 1, Winter 2012, s. 101

²⁰ XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 24-60. ISSN 1520-3972

²¹ XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 26

²² XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 26

- ²³ XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 57
- ²⁴ XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 59
- ²⁵ JERSILD, Austin. *The Sino-Soviet Alliance: An International History (The New Cold War History)*. Chapel Hill, N.C.:The University of North Carolina Press, 2014. ISBN 978-1469611594
- ²⁶ BERNSTEIN, Thomas P. Reviews of Books. The Sino-Soviet Alliance: An International History. *The American Historical Review*. Vol. 120, Issue 1, February 2015, s. 205
- ²⁷ BERNSTEIN, Thomas P. Reviews of Books. The Sino-Soviet Alliance: An International History. *The American Historical Review*. Vol. 120, Issue 1, February 2015, s. 206
- ²⁸ LEVY, Jack S. Too Important to Leave to the Other. History and Political Science in the Study of International Relations. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 23
- ²⁹ ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 5
- ³⁰ ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 7
- ³¹ ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 10
- ³² ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 11
- ³³ ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 11-13
- ³⁴ ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 15
- ³⁵ ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 17-18
- ³⁶ LEVY, Jack S. Too Important to Leave to the Other. History and Political Science in the Study of International Relations. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 23
- ³⁷ ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 20
- ³⁸ ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 21
- ³⁹ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 73
- ⁴⁰ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 73
- ⁴¹ MORAVCSIK, Andrew. Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*. Vol. 51, No. 4, Autumn 1997, s. 525
- ⁴² DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 55
- ⁴³ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 55
- ⁴⁴ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 147
- ⁴⁵ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 149
- ⁴⁶ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 154
- ⁴⁷ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 154
- ⁴⁸ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, s. 154
- ⁴⁹ JOHNSTON, Alastair Iain. Cultural Realism and Strategy in Maoist China. In: KATZENSTEIN, Peter (ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, 1996, s. 220
- ⁵⁰ JOHNSTON, Alastair Iain. Cultural Realism and Strategy in Maoist China. In: KATZENSTEIN, Peter (ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, 1996, s. 219
- ⁵¹ JOHNSTON, Alastair Iain. Cultural Realism and Strategy in Maoist China. In: KATZENSTEIN, Peter (ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, 1996, s. 218-219
- ⁵² JOHNSTON, Alastair Iain. Cultural Realism and Strategy in Maoist China. In: KATZENSTEIN, Peter (ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, 1996, s. 220

- ⁵³ JOHNSTON, Alastair Iain. Cultural Realism and Strategy in Maoist China. In: KATZENSTEIN, Peter (ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, 1996, s. 232
- ⁵⁴ JOHNSTON, Alastair Iain. Cultural Realism and Strategy in Maoist China. In: KATZENSTEIN, Peter (ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, 1996, s. 247
- ⁵⁵ LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union, 1949-Present (The Harvard Cold War Studies Book Series)*. Lexington Books, 2011, s. 31
- ⁵⁶ FENG, Huiyun. The Operational Code of Mao Zedong: Defensive or Offensive Realist? *Security Studies*. Vol. 14, No. 4, October-December 2005, s. 660
- ⁵⁷ VOSKRESSENSKI, Alexei D. *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations*. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 104
- ⁵⁸ VOSKRESSENSKI, Alexei D. *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations*. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 106
- ⁵⁹ VOSKRESSENSKI, Alexei D. *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations*. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 110
- ⁶⁰ VOSKRESSENSKI, Alexei D. *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations*. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 110
- ⁶¹ VOSKRESSENSKI, Alexei D. *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations*. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 118-119
- ⁶² VOSKRESSENSKI, Alexei D. *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations*. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 125
- ⁶³ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 1-2
- ⁶⁴ LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union, 1949-Present (The Harvard Cold War Studies Book Series)*. Lexington Books, 2011, s. 28
- ⁶⁵ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 2
- ⁶⁶ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 2
- ⁶⁷ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 3
- ⁶⁸ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 3
- ⁶⁹ VOSKRESSENSKI, Alexei D. *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations*. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 154
- ⁷⁰ LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union, 1949-Present (The Harvard Cold War Studies Book Series)*. Lexington Books, 2011, s. 27
- ⁷¹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 4
- ⁷² WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 4
- ⁷³ GADDIS, John Lewis. *We Now Know: Rethinking Cold War History*. Oxford University Press, 1998, s. 59
- ⁷⁴ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 5
- ⁷⁵ CHEN, Jian. The Sino-Soviet Alliance and China's Entry into the Korean War. *CWIHP Working Paper Series*. June 1992, s. 5
- ⁷⁶ GADDIS, John Lewis. *The Cold War. A New History*. Penguin Books, 2005, s. 37
- ⁷⁷ CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold War (The New Cold War History)*. The University of North Carolina Press, 2001, s. 50
- ⁷⁸ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 5
-

⁷⁹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 6

⁸⁰ Mao Zedong attends Joseph Stalin's 70th birthday celebration in Moscow 1949. *Historical Times*. April 27, 2015 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://historicaltimes.tumblr.com/post/117532536224/mao-zedong-attends-joseph-stalins-70th-birthday>

⁸¹ LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union, 1949-Present (The Harvard Cold War Studies Book Series)*. Lexington Books, 2011, s. 28

⁸² KISSINGER, Henry. *On China*. Penguin Books, 2012, s. 162

⁸³ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 7-8

⁸⁴ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 9

⁸⁵ CHEN, Jian. The Sino-Soviet Alliance and China's Entry into the Korean War. *CWIHP Working Paper Series*. June 1992, s. 22

⁸⁶ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 8

⁸⁷ SHU, Guang Zhang. The Sino-Soviet alliance and the Cold War in Asia, 1954-1962. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume I. Origins, 1945-1962*. Cambridge University Press, 2010, s. 354

⁸⁸ GADDIS, John Lewis. *The Cold War. A New History*. Penguin Books, 2005, s. 48, 49

⁸⁹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 8

⁹⁰ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 10

⁹¹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 11

⁹² LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union, 1949-Present (The Harvard Cold War Studies Book Series)*. Lexington Books, 2011, s. 29

⁹³ LJUKS, Leonid. *Istorija Rossii i Sovětskovo Sojuza. Ot Lenina do Jelcina (Istorija stalinizma)*. Rossijskaja političeskaja enciklopedija (ROCCPEN), 2009, s. 371

⁹⁴ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 11

⁹⁵ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 23

⁹⁶ OBUCHOVÁ, Lubica. *Číňané 21. století. Dějiny, tradice, obchod*. Praha: Academia, 1999, s. 147

⁹⁷ XIA, Yafeng. China's Elite Politics and Sino-American Rapprochement, January 1969-February 1972. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 8, No. 4, Fall 2006, s. 4

⁹⁸ CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold War (The New Cold War History)*. The University of North Carolina Press, 2001, s. 62

⁹⁹ SHU, Guang Zhang. The Sino-Soviet alliance and the Cold War in Asia, 1954-1962. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume I. Origins, 1945-1962*. Cambridge University Press, 2010, s. 355

¹⁰⁰ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 22

¹⁰¹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 22

¹⁰² LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 22, 23

¹⁰³ Study the Soviet Union's advanced economy to build up our nation. *chinese posters.net*. November 23, 2014 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://chinese posters.net/gallery/e15-334.php>

- ¹⁰⁴ SHU, Guang Zhang. The Sino-Soviet alliance and the Cold War in Asia, 1954-1962. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume I. Origins, 1945-1962*. Cambridge University Press, 2010, s. 355
- ¹⁰⁵ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 12-13
- ¹⁰⁶ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 13
- ¹⁰⁷ SHU, Guang Zhang. The Sino-Soviet alliance and the Cold War in Asia, 1954-1962. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume I. Origins, 1945-1962*. Cambridge University Press, 2010, s. 357
- ¹⁰⁸ YANG, Kuisong. Changes in Mao Zedong's Attitude toward the Indochina War, 1949-1973. *CWIHP Working Paper Series*. February 2002, s. 1
- ¹⁰⁹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 13
- ¹¹⁰ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 23
- ¹¹¹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 15
- ¹¹² SHU, Guang Zhang. The Sino-Soviet alliance and the Cold War in Asia, 1954-1962. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume I. Origins, 1945-1962*. Cambridge University Press, 2010, s. 361
- ¹¹³ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 14
- ¹¹⁴ XIA, Yafeng; SHEN, Zhihua. A Political Duet: The Twentieth Congress of the CPSU, the Eighth Congress of the CCP, and Sino-Soviet Relations. *Modern China Studies*. Vol. 22, No. 1, 2015, s. 130
- ¹¹⁵ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 14
- ¹¹⁶ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 25
- ¹¹⁷ FROM THE JOURNAL OF AMBASSADOR P. F. YUDIN, RECORD OF CONVERSATION WITH MAO ZEDONG, 31 MARCH 1956. Archive of Foreign Policy, Russian Federation (AVPRF), fond 0100, opis 49, papka 410, delo 9, listy 87-98; also Center for Storage of Contemporary Documentation (TsKhSD), fond 5, opis 30, delo 163, listy 88-99; see also Problemi Dalnego Vostok 5 (1994), 101-110. Translation for CWIHP by Mark Doctoroff. *March 31st, 1956* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116977>
- ¹¹⁸ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 24, 25
- ¹¹⁹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 24, 25
- ¹²⁰ GADDIS, John Lewis. *The Cold War. A New History*. Penguin Books, 2005, s. 111
- ¹²¹ MacFARQUHAR, Roderick; CHEEK, Timothy; WU, Eugene (eds.). *The Secret Speeches of Chairman Mao. From the Hundred Flowers to the Great Leap Forward*. Harvard Contemporary China Series, 1989, s. 4
- ¹²² LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 30
- ¹²³ FROM THE DIARY OF P. A. ABRASIMOV, MEMORANDUM OF CONVERSATION WITH THE GENERAL SECRETARY OF THE CCP, DENG XIAOPING, 3 JULY 1957. AVPRF (Arkhiv vneshnei politiki rossiiskoi federatsii) [Archive of Foreign Policy of the Russian Federation], f. 0100, op. 50, p. 424, d. 8;. obtained by Paul Wingrove; translated by Ben Aldrich-Moodie. *July 3rd, 1957* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111261>
- ¹²⁴ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 15
- ¹²⁵ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 29, 30
-

¹²⁶ SHORT, Philip. *Mao: A Life*. New York: Henry Holt and Co., 2000, s. 460

¹²⁷ MacFARQUHAR, Roderick; CHEEK, Timothy; WU, Eugene (eds.). *The Secret Speeches of Chairman Mao. From the Hundred Flowers to the Great Leap Forward*. Harvard Contemporary China Series, 1989, s. 188, 189

¹²⁸ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 28

¹²⁹ Mao, Soong and Deng were at International Meetings of Communist and Workers in Moscow (1957). *Pinterest*. [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <https://www.pinterest.com/pin/454159943647806927/>

¹³⁰ ZUBOK, Vladislav. *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev (The New Cold War History)*. The University of North Carolina Press, 2009, s. 123

¹³¹ OBUCHOVÁ, Lubica. *Čičané 21. století. Dějiny, tradice, obchod*. Praha: Academia, 1999, s. 147

¹³² MAO ZEDONG, 'SPEECH AT A MEETING OF THE REPRESENTATIVES OF SIXTY-FOUR COMMUNIST AND WORKERS' PARTIES'. Mao Zedong wenji (Selected Works of Mao Zedong), vol. 7 (Beijing: Renmin chubanshe, 1999). English translation from Michael Schoenhals, "Mao Zedong: Speeches at the 1957 'Moscow Conference'," *Journal of Communist Studies* 2, no. 2 (1986): 109-126. *November 18th, 1957* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121559>

¹³³ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 16

¹³⁴ MAO ZEDONG, 'SPEECH AT A MEETING OF THE REPRESENTATIVES OF SIXTY-FOUR COMMUNIST AND WORKERS' PARTIES'. Mao Zedong wenji (Selected Works of Mao Zedong), vol. 7 (Beijing: Renmin chubanshe, 1999). English translation from Michael Schoenhals, "Mao Zedong: Speeches at the 1957 'Moscow Conference'," *Journal of Communist Studies* 2, no. 2 (1986): 109-126. *November 18th, 1957* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121559>

¹³⁵ LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union, 1949-Present (The Harvard Cold War Studies Book Series)*. Lexington Books, 2011, s. 38

¹³⁶ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 16, 17

¹³⁷ LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union, 1949-Present (The Harvard Cold War Studies Book Series)*. Lexington Books, 2011, s. 35-36

¹³⁸ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 37, 38

¹³⁹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 39

¹⁴⁰ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 48

¹⁴¹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 17

¹⁴² WOLFF, David. "One Finger's Worth of Historical Events" *New Russian and Chinese Evidence on the Sino-Soviet Alliance and Split, 1948-1959. CWIHP Working Paper Series*. August 2000, s. 10

¹⁴³ MINUTES OF CONVERSATION, MAO ZEDONG AND AMBASSADOR YUDIN. Mao Zedong waijiao wenxuan (Selected Works of Mao Zedong on Diplomacy) (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1994), 322-333. Translated and annotated by Zhang Shu Guang and Chen Jian. *July 22, 1958* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116982>

¹⁴⁴ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 43, 44

¹⁴⁵ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 13

¹⁴⁶ LI, Zhisui. *The Private Life of Chairman Mao*. Random House, 1996. ISBN 978-0679764434

¹⁴⁷ FOURTH CONVERSATION BETWEEN N.S. KHRUSHCHEV AND MAO ZEDONG, HALL OF QINJENDIANG [BEIJING]. Archive of the President of the Russian Federation, f. 52, opis 1, delo 498, ll. 151-156, copy in Volkogonov Papers, Manuscript Division, Library of Congress, Washington, D.C. Translated for CWIHP by Vladislav M. Zubok. *August 3rd, 1958* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112083>

¹⁴⁸ GALENOVIČ, Juri Michailovič. *Kitajskije potinki po KPSS i SSSR*. Moskva: Vostočnaja kniga, 2011, s. 118

¹⁴⁹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge Contemporary China Series). Routledge, 2012, s. 45

¹⁵⁰ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge Contemporary China Series). Routledge, 2012, s. 45

¹⁵¹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 17

¹⁵² WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 17-18

¹⁵³ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 18

¹⁵⁴ LETTER, CENTRAL COMMITTEE OF THE COMMUNIST PARTY OF THE SOVIET UNION TO THE CHINESE COMMUNIST PARTY, ON THE SOVIET UNION'S READINESS TO PROVIDE ASSISTANCE TO CHINA IN THE EVENT OF AN ATTACK. Information and Documentation Administration, First Far Eastern Department, USSR Ministry of Foreign Affairs, Sbornik dokumentov SSSR-KNR (1949-1983) [USSR-PRC Relations (1949-83)], Documents and Materials, Part I (1949-1963) (Moscow: Ministry of Foreign Affairs, 1985; internal use only, copy no. 148), 231-33. Obtained by Vladislav M. Zubok and translated by Mark H. Doctoroff. *September 27th, 1958* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117028>

¹⁵⁵ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 17

¹⁵⁶ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949-1965*. Cambridge University Press, 1987, s. 500

¹⁵⁷ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge Contemporary China Series). Routledge, 2012, s. 55

¹⁵⁸ Members of Weising Commune smelt steel in rural China during the Great Leap Forward. *Missed In History*. September 2, 2014 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.missedinhistory.com/blog/missed-in-history-the-great-leap-forward/>

¹⁵⁹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge Contemporary China Series). Routledge, 2012, s. 55

¹⁶⁰ OBUCHOVÁ, Ľubica. *Číňané 21. století. Dějiny, tradice, obchod*. Praha: Academia, 1999, s. 145

¹⁶¹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge Contemporary China Series). Routledge, 2012, s. 56

¹⁶² MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949-1965*. Cambridge University Press, 1987, s. 311

¹⁶³ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge Contemporary China Series). Routledge, 2012, s. 59, 60, 63

¹⁶⁴ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge Contemporary China Series). Routledge, 2012, s. 71

¹⁶⁵ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma* (Routledge Contemporary China Series). Routledge, 2012, s. 79

¹⁶⁶ CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold War (The New Cold War History)*. The University of North Carolina Press, 2001, s. 81

¹⁶⁷ SHORT, Philip. *Mao: A Life*. New York: Henry Holt and Co., 2000, s. 515

¹⁶⁸ WOLFF, David. "One Finger's Worth of Historical Events" *New Russian and Chinese Evidence on the Sino-Soviet Alliance and Split, 1948-1959. CWIHP Working Paper Series*. August 2000, s. 13

¹⁶⁹ CABLE FROM THE CHINESE EMBASSY IN THE SOVIET UNION, 'GROMYKO DISCUSSED THE ISSUE OF STOPPING NUCLEAR WEAPONS TESTS'. PRC FMA 109-01813-02, 4. Translated by Charles Kraus. *October 28th, 1958* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121199>

¹⁷⁰ WANG, Dong. *The Quarrelling Brothers: New Chinese Archives and a Reappraisal of the Sino-Soviet Split, 1959-1962*. *CWIHP Working Paper Series*, s. 17

¹⁷¹ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 14

¹⁷² TAUBMAN, William; KHRUSHCHEV, Sergei; GLEASON, ABBOTT (eds.). *Nikita Khrushchev*. Yale University Press, 2000, s. 221

¹⁷³ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 20

¹⁷⁴ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949-1965*. Cambridge University Press, 1987, s. 513

¹⁷⁵ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 64

¹⁷⁶ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 64

¹⁷⁷ DISCUSSION BETWEEN N.S. KHRUSHCHEV AND MAO ZEDONG. Archive of the President of the Russian Federation (APRF), f. 52, op. 1, d. 499, ll. 1-33, copy in Volkogonov Collection, Manuscript Division, Library of Congress, Washington, D.C. Translated by Vladislav M. Zubok. *October 2nd, 1959* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112088>

¹⁷⁸ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 64

¹⁷⁹ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949-1965*. Cambridge University Press, 1987, s. 516

¹⁸⁰ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 73

¹⁸¹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 74

¹⁸² MEMORANDUM OF CONVERSATION BETWEEN ALBANIAN AMBASSADOR TO THE PRC MIHAL PRIFTI AND SOVIET AMBASSADOR TO THE PRC STEPAN V. CHERVONENKO. Central State Archive, Tirana, AQPPSh-MPKBS-V. 1960, L14/1, D.20. Translated by Enkel Daljani. *June 27th, 1960* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112863>

¹⁸³ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 21

¹⁸⁴ NOTE, THE SOVIET EMBASSY IN BEIJING TO THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA. Stiftung "Archiv der Parteien und Massenorganisationen der ehemaligen DDR" im Bundesarchiv J IV 2/202/280. Translated by Dieter Heinzig and Anna Eckner. The copy of the Russian note is not dated but known from other sources. *July 18th, 1960* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z:

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117052>

¹⁸⁵ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949-1965*. Cambridge University Press, 1987, s. 517

¹⁸⁶ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 21

¹⁸⁷ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 76

¹⁸⁸ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 21

¹⁸⁹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 22

¹⁹⁰ MADDISON, Angus. *The World Economy. A Millennial Perspective*. Paris: OECD, 2001, s. 270, 274, 292, 298

¹⁹¹ GADDIS, John Lewis. *The Cold War. A New History*. Penguin Books, 2005, s. 111, 112

¹⁹² SHORT, Philip. *Mao: A Life*. New York: Henry Holt and Co., 2000, s. 505

¹⁹³ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 80

¹⁹⁴ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 82

¹⁹⁵ JUN, Niu. 1962: The Eve of the Left Turn in China's Foreign Policy. *CWIHP Working Paper Series*, s. 10

¹⁹⁶ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 82

¹⁹⁷ (macfarguehar the politics 89)

¹⁹⁸ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 86

¹⁹⁹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 82

²⁰⁰ LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union, 1949-Present (The Harvard Cold War Studies Book Series)*. Lexington Books, 2011, s. 30

²⁰¹ WANG, Dong. The Quarrelling Brothers: New Chinese Archives and a Reappraisal of the Sino-Soviet Split, 1959-1962. *CWIHP Working Paper Series*, s. 4

²⁰² RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 47

²⁰³ XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 38

²⁰⁴ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 87

²⁰⁵ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 88

²⁰⁶ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 88

²⁰⁷ XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 40

²⁰⁸ XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 41

²⁰⁹ XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 41

²¹⁰ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 88

²¹¹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 89

²¹² LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 94

²¹³ JUN, Niu. 1962: The Eve of the Left Turn in China's Foreign Policy. *CWIHP Working Paper Series*, s. 1

²¹⁴ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 351

²¹⁵ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 38

²¹⁶ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 24

- ²¹⁷ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 34
- ²¹⁸ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 35
- ²¹⁹ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 26
- ²²⁰ MASTNY, Vojtech. The Soviet Union's Partnership with India. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 3, Summer 2010, s. 50
- ²²¹ SOVIET REPLY TO THE MEMORANDUM OF CONVERSATION BETWEEN PREMIER ZHOU ENLAI AND THE SOVIET AMBASSADOR ON THE SINO-INDIAN BORDER ISSUE ON 8 OCTOBER 1962. PRC FMA 109-03804-02, 18-22. Obtained by Dai Chaowu and translated by 7Brands. *October 22th, 1962* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121788>
- ²²² RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 29
- ²²³ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 355
- ²²⁴ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 23-24
- ²²⁵ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 31
- ²²⁶ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949-1965*. Cambridge University Press, 1987, s. 526
- ²²⁷ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 98-100
- ²²⁸ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 100, 101
- ²²⁹ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 61
- ²³⁰ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 61
- ²³¹ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 62
- ²³² RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 356
- ²³³ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 106
- ²³⁴ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 24
- ²³⁵ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 67
- ²³⁶ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 25
- ²³⁷ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 75
- ²³⁸ Vigorously support the anti-imperialist struggle of the peoples of Asia, Africa and Latin America. *chineseposters.net*. January 15, 2015 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://chineseposters.net/gallery/e3-724.php>
- ²³⁹ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 80
- ²⁴⁰ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 82-83
-

- ²⁴¹ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 92
- ²⁴² TAUBMAN, William. *Khrushchev: The Man and His Era*. W. W. Norton & Company, 2004, s. 4
- ²⁴³ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 120
- ²⁴⁴ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 25
- ²⁴⁵ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 128
- ²⁴⁶ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 26
- ²⁴⁷ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 358
- ²⁴⁸ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 130
- ²⁴⁹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 119
- ²⁵⁰ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949-1965*. Cambridge University Press, 1987, s. 537
- ²⁵¹ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 359
- ²⁵² RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 359
- ²⁵³ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 120
- ²⁵⁴ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 135
- ²⁵⁵ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 123
- ²⁵⁶ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 360, 361
- ²⁵⁷ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 122
- ²⁵⁸ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 123, 124
- ²⁵⁹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 125
- ²⁶⁰ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 362
- ²⁶¹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 128
- ²⁶² RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 146
- ²⁶³ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 154
- ²⁶⁴ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 363
- ²⁶⁵ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 79

- ²⁶⁶ YANG, Kuisong. Changes in Mao Zedong's Attitude toward the Indochina War, 1949-1973. *CWIHP Working Paper Series*. February 2002, s. 31
- ²⁶⁷ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 132
- ²⁶⁸ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 158
- ²⁶⁹ MONGOLIAN POLITBURO RESOLUTION AND LETTER TO THE SOVIET LEADERSHIP REQUESTING SOVIET TROOPS BE STATIONED ON MONGOLIAN SOIL TO DEFEND AGAINST POSSIBLE ATTACK. Mongolian Revolutionary People's Party Archive (Mongol Ardyn Khuvsгалт Намын Архив): фонд 4, тов'юг 28, kh/n 173b, khuu. 35-37. Obtained and translated for CWIHP by Sergey Radchenko. The resolution was written in Mongolian and the addendum in Russian. *December 1st, 1965* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110036>
- ²⁷⁰ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 162
- ²⁷¹ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 130
- ²⁷² MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 15: The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution, 1966-1982*. Cambridge University Press, 1991, s. 149
- ²⁷³ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 15: The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution, 1966-1982*. Cambridge University Press, 1991, s. 213
- ²⁷⁴ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 366
- ²⁷⁵ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 15: The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution, 1966-1982*. Cambridge University Press, 1991, s. 234
- ²⁷⁶ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 166-167
- ²⁷⁷ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 171
- ²⁷⁸ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 133
- ²⁷⁹ MacFARQUHAR, Roderick; SCHOENHALS, Michael. *Mao's Last Revolution*. Belknap Press, 2008, s. 43
- ²⁸⁰ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 135
- ²⁸¹ China lifts veil on Mao's mass killings. *The Sunday Times*. November 25, 2012 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/news/world_news/Asia/article1167425.ece
- ²⁸² RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 176-177
- ²⁸³ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 366
- ²⁸⁴ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 137
- ²⁸⁵ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 191
- ²⁸⁶ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 180
- ²⁸⁷ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 138-140
-

- ²⁸⁸ MacFARQUHAR, Roderick; SCHOENHALS, Michael. *Mao's Last Revolution*. Belknap Press, 2008, s. 146
- ²⁸⁹ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 366
- ²⁹⁰ HERSHBERG, James; RADCHENKO, Sergey; VÁMOS, Péter; WOLFF, David. The Interkit Story: A Window into the Final Decades of the Sino-Soviet Relationship *CWIHP Working Paper Series*. February 2011, s. 3
- ²⁹¹ HERSHBERG, James; RADCHENKO, Sergey; VÁMOS, Péter; WOLFF, David. The Interkit Story: A Window into the Final Decades of the Sino-Soviet Relationship *CWIHP Working Paper Series*. February 2011, s. 22
- ²⁹² RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 202
- ²⁹³ LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012, s. 151
- ²⁹⁴ SOVIET REPORT TO EAST GERMAN LEADERSHIP ON SINO-SOVIET BORDER CLASHES. SAMPO-BArch J IV 2/202/359. Translated by Christian F. Ostermann. *March 2nd, 1969* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116975>
- ²⁹⁵ YANG, Kuisong. The Sino-Soviet Border Clash of 1969: From Zhenbao Island to Sino-American Rapprochement. *Cold War History*. Vol. 1, No. 1, 2000, s. 25
- ²⁹⁶ CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold War (The New Cold War History)*. The University of North Carolina Press, 2001, s. 240
- ²⁹⁷ MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 15: The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution, 1966-1982*. Cambridge University Press, 1991, s. 272
- ²⁹⁸ RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 368
- ²⁹⁹ WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998, s. 26
- ³⁰⁰ GADDIS, John Lewis. *The Cold War. A New History*. Penguin Books, 2005, s. 149
- ³⁰¹ CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold War (The New Cold War History)*. The University of North Carolina Press, 2001, s. 243
- ³⁰² SHAMBAUGH, David. *China Goes Global: The Partial Power*. Oxford University Press, 2014, s. 79

Seznam literatury

Prameny přístupné online

FROM THE JOURNAL OF AMBASSADOR P. F. YUDIN, RECORD OF CONVERSATION WITH MAO ZEDONG, 31 MARCH 1956. Archive of Foreign Policy, Russian Federation (AVPRF), fond 0100, opis 49, papka 410, delo 9, listy 87-98; also Center for Storage of Contemporary Documentation (TsKhSD), fond 5, opis 30, delo 163, listy 88-99; see also Problemi Dalnego Vostok 5 (1994), 101-110. Translation for CWIHP by Mark Doctoroff. *March 31st, 1956* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116977>

FROM THE DIARY OF P. A. ABRASIMOV, MEMORANDUM OF CONVERSATION WITH THE GENERAL SECRETARY OF THE CCP, DENG XIAOPING, 3 JULY 1957. AVPRF (Arkhiv vneshnei politiki rossiiskoi federatsii) [Archive of Foreign Policy of the Russian Federation], f. 0100, op. 50, p. 424, d. 8;. obtained by Paul Wingrove; translated by Ben Aldrich-Moodie. *July 3rd, 1957* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111261>

MAO ZEDONG, 'SPEECH AT A MEETING OF THE REPRESENTATIVES OF SIXTY-FOUR COMMUNIST AND WORKERS' PARTIES'. Mao Zedong wenji (Selected Works of Mao Zedong), vol. 7 (Beijing: Renmin chubanshe, 1999). English translation from Michael Schoenhals, "Mao Zedong: Speeches at the 1957 'Moscow Conference'," *Journal of Communist Studies* 2, no. 2 (1986): 109-126. *November 18th, 1957* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121559>

MINUTES OF CONVERSATION, MAO ZEDONG AND AMBASSADOR YUDIN. Mao Zedong wajiao wenxuan (Selected Works of Mao Zedong on Diplomacy) (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1994), 322-333. Translated and

annotated by Zhang Shu Guang and Chen Jian. *July 22, 1958* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z:

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116982>

FOURTH CONVERSATION BETWEEN N.S. KHRUSHCHEV AND MAO ZEDONG, HALL OF QINJENDIANG [BEIJING]. Archive of the President of the Russian Federation, f. 52, opis 1, delo 498, ll. 151-156, copy in Volkogonov Papers, Manuscript Division, Library of Congress, Washington, D.C. Translated for CWIHP by Vladislav M. Zubok. *August 3rd, 1958* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112083>

LETTER, CENTRAL COMMITTEE OF THE COMMUNIST PARTY OF THE SOVIET UNION TO THE CHINESE COMMUNIST PARTY, ON THE SOVIET UNION'S READINESS TO PROVIDE ASSISTANCE TO CHINA IN THE EVENT OF AN ATTACK. Information and Documentation Administration, First Far Eastern Department, USSR Ministry of Foreign Affairs, Sbornik dokumentov SSSR-KNR (1949-1983) [USSR-PRC Relations (1949-83)], Documents and Materials, Part I (1949-1963) (Moscow: Ministry of Foreign Affairs, 1985; internal use only, copy no. 148), 231-33. Obtained by Vladislav M. Zubok and translated by Mark H. Doctoroff. *September 27th, 1958* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117028>

CABLE FROM THE CHINESE EMBASSY IN THE SOVIET UNION, 'GROMYKO DISCUSSED THE ISSUE OF STOPPING NUCLEAR WEAPONS TESTS'. PRC FMA 109-01813-02, 4. Translated by Charles Kraus. *October 28th, 1958* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121199>

DISCUSSION BETWEEN N.S. KHRUSHCHEV AND MAO ZEDONG. Archive of the President of the Russian Federation (APRF), f. 52, op. 1, d. 499, ll. 1-33, copy in Volkogonov Collection, Manuscript Division, Library of Congress, Washington,

D.C. Translated by Vladislav M. Zubok. *October 2nd, 1959* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112088>

MEMORANDUM OF CONVERSATION BETWEEN ALBANIAN AMBASSADOR TO THE PRC MIHAL PRIFTI AND SOVIET AMBASSADOR TO THE PRC STEPAN V. CHERVONENKO. Central State Archive, Tirana, AQPPSh-MPKBS-V. 1960, L14/1, D.20. Translated by Enkel Daljani. *June 27th, 1960* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112863>

NOTE, THE SOVIET EMBASSY IN BEIJING TO THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA. Stiftung "Archiv der Parteien und Massenorganisationen der ehemaligen DDR" im Bundesarchiv J IV 2/202/280. Translated by Dieter Heinzig and Anna Eckner. The copy of the Russian note is not dated but known from other sources. *July 18th, 1960* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117052>

SOVIET REPLY TO THE MEMORANDUM OF CONVERSATION BETWEEN PREMIER ZHOU ENLAI AND THE SOVIET AMBASSADOR ON THE SINO-INDIAN BORDER ISSUE ON 8 OCTOBER 1962. PRC FMA 109-03804-02, 18-22. Obtained by Dai Chaowu and translated by 7Brands. *October 22th, 1962* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121788>

MONGOLIAN POLITBURO RESOLUTION AND LETTER TO THE SOVIET LEADERSHIP REQUESTING SOVIET TROOPS BE STATIONED ON MONGOLIAN SOIL TO DEFEND AGAINST POSSIBLE ATTACK. Mongolian Revolutionary People's Party Archive (Mongol Ardyn Khuvsgalt Namyn Arkhiv): fond 4, tov'yog 28, kh/n 173b, khuu. 35-37. Obtained and translated for CWIHP by Sergey Radchenko. The resolution was written in Mongolian and the addendum in Russian. *December 1st, 1965* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110036>

SOVIET REPORT TO EAST GERMAN LEADERSHIP ON SINO-SOVIET BORDER CLASHES. SAMPO-BArch J IV 2/202/359. Translated by Christian F. Ostermann. *March 2nd, 1969* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116975>

SOVIET REPORT, INFORMATION ON A.N. KOSYGIN'S CONVERSATION WITH ZHOU ENLAI. SAMPO-BArch J IV 2/202/359. Translated by Mark H. Doctoroff. *September 11th, 1969* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116973>

Monografie a odborné články

BERNSTEIN, Thomas P. Reviews of Books. The Sino-Soviet Alliance: An International History. *The American Historical Review*. Vol. 120, Issue 1, February 2015, s. 205-206. ISSN 0002-8762

DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-725-6

ELMAN, Colin; ELMAN, Miriam Fendius. Diplomatic History and International Relations Theory. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 5-21. ISSN 0162-2889

FENG, Huiyun. The Operational Code of Mao Zedong: Defensive or Offensive Realist? *Security Studies*. Vol. 14, No. 4, October-December 2005, s. 637-662. ISSN 0963-6412

GADDIS, John Lewis. *The Cold War. A New History*. Penguin Books, 2005. ISBN 978-0-141-02532-2

GADDIS, John Lewis. *We Now Know: Rethinking Cold War History*. Oxford University Press, 1998. ISBN 978-0198780717

GALENOVIČ, Juri Michailovič. *Kitajskije potinki po KPSS i SSSR*. Moskva: Vostočnaja kniga, 2011 [Галенович, Юрий Михайлович. *Китайские поминки по КПСС и СССР*. Москва: Восточная книга, 2011. ISBN 978-5-7873-0637-8]

HERSHBERG, James; RADCHENKO, Sergey; VÁMOS, Péter; WOLFF, David. The Interkit Story: A Window into the Final Decades of the Sino-Soviet Relationship. *CWIHP Working Paper Series*. February 2011 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Working_Paper_63.pdf

CHEN, Jian. *Mao's China and the Cold War (The New Cold War History)*. The University of North Carolina Press, 2001. ISBN 978-0807849323

CHEN, Jian. The Sino-Soviet Alliance and China's Entry into the Korean War. *CWIHP Working Paper Series*. June 1992 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ACFAE7.pdf>

JERSILD, Austin. *The Sino-Soviet Alliance: An International History (The New Cold War History)*. Chapel Hill, N.C.: The University of North Carolina Press, 2014. ISBN 978-1469611594

JOHNSTON, Alastair Iain. Cultural Realism and Strategy in Maoist China. In: KATZENSTEIN, Peter (ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, 1996, s. 216-268. ISBN 978-0231104692

JUN, Niu. 1962: The Eve of the Left Turn in China's Foreign Policy. *CWIHP Working Paper Series*. [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/NiuJunWP481.pdf>

KISSINGER, Henry. *On China*. Penguin Books, 2012. ISBN 978-0143121312

KISSINGER, Henry. *Roky obnovy*. Praha: BB art, 2002. ISBN 80-7257-785-9

LEVY, Jack S. Too Important to Leave to the Other. History and Political Science in the Study of International Relations. *International Security*. Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 22-33. ISSN 0162-2889

LI, Mingjiang. *Mao's China and the Sino-Soviet Split: Ideological Dilemma (Routledge Contemporary China Series)*. Routledge, 2012. ISBN 978-0415698368

LI, Zhisui. *The Private Life of Chairman Mao*. Random House, 1996. ISBN 978-0679764434

LIANG, Zhi; XIA, Yafeng; CHEN, Ming. Recent Trends in the Study of Cold War History in China. *ECNU - WWICS Cold War Studies Initiative*. October 2012 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ECNU-WWICS_Occassional_Paper__Recent_Trends_in_the_Study_of_Cold_War_History_in_China.pdf

LJUJKS, Leonid. *Istorija Rossii i Sovětskovo Sojuza. Ot Lenina do Jelcina (Istorija stalinizma)*. Rossijskaja političeskaja enciklopedija (ROCCPEN), 2009 [Люкс, Леонид. *История России и Советского Союза. От Ленина до Ельцина (История сталинизма)*. Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. ISBN 978-5-8243-1100-6]

LÜTHI, Lorenz. Sino-Soviet Relations during the Mao Years, 1949-1969. In: BERNSTEIN, Thomas P.; LI, Hua-Li (eds.). *China Learns from the Soviet Union*,

1949-Present (*The Harvard Cold War Studies Book Series*). Lexington Books, 2011, s. 27-59. ISBN 978-0739142233

LÜTHI, Lorenz. *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008. ISBN 978-0-691-13590-8

MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China, 1949-1965*. Cambridge University Press, 1987. ISBN 978-0521243360

MacFARQUHAR, Roderick; FAIRBANK, John K. (eds.) *The Cambridge History of China, Vol. 15: The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution, 1966-1982*. Cambridge University Press, 1991. ISBN 978-0521243377

MacFARQUHAR, Roderick; CHEEK, Timothy; WU, Eugene (eds.). *The Secret Speeches of Chairman Mao. From the Hundred Flowers to the Great Leap Forward*. Harvard Contemporary China Series, 1989. ISBN 0-674-79673-X

MacFARQUHAR, Roderick; SCHOENHALS, Michael. *Mao's Last Revolution*. Belknap Press, 2008. ISBN 978-0674027480

MADDISON, Angus. *The World Economy. A Millennial Perspective*. Paris: OECD, 2001. ISBN 978-9264022614

MASTNY, Vojtech. The Cold War in retrospect: too early to tell? *Cold War History*. Vol. 14, No. 4, 2014, s. 487-499. ISSN 1468-2745

MASTNY, Vojtech. The Soviet Union's Partnership with India. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 3, Summer 2010, s. 50-90. ISSN 1520-3972

MORAVCSIK, Andrew. Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*. Vol. 51, No. 4, Autumn 1997, s. 513-553. ISSN 0020-8183

OBUCHOVÁ, Ľubica. *Číňané 21. století. Dějiny, tradice, obchod*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0641-9

RADCHENKO, Sergey. The Sino-Soviet Split. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume II. Conflicts and Crises, 1962-1975*. Cambridge University Press, 2010, s. 349-372. ISBN 978-11-0760-229-8

RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2009. ISBN 978-0-8047-5879-6

ROBERTS, Priscilla; LEVIN, Steven I.; VÁMOS, Péter; KAPLE, Deborah; FRIEDMAN, Jeremy; STIFFLER, Douglas A. FORUM: Mao, Khrushchev, and China's Split with the USSR. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 12, No. 1, Winter 2010, s. 120-165. ISSN 1520-3972

ROMERO, Federico. Cold War historiography at the crossroads. *Cold War History*. Vol. 14, No. 4, 2014, s. 685-703. ISSN 1468-2745

SHAMBAUGH, David. *China Goes Global: The Partial Power*. Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0199361038

SHENG, Michael; ZHAI, Qiang; KAPLE, Deborah. FORUM: Reassessing How the Sino-Soviet Split Unfolded. Perspectives on Sergey Radchenko's Two Suns in the Heavens. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 14, No. 1, Winter 2012, s. 96-106. ISSN 1520-3972

SHORT, Philip. *Mao: A Life*. New York: Henry Holt and Co., 2000. ISBN 978-0805031157

SHU, Guang Zhang. The Sino-Soviet alliance and the Cold War in Asia, 1954-1962. In: LEFFLER, Melvyn P.; WESTAD, Odd Arne (eds.). *The Cambridge History of the Cold War: Volume I. Origins, 1945-1962*. Cambridge University Press, 2010, s. 353-375. ISBN 978-11-0760-229-8

TAUBMAN, William. *Khrushchev: The Man and His Era*. W. W. Norton & Company, 2004. ISBN-13: 978-0393324846

TAUBMAN, William; KHRUSHCHEV, Sergei; GLEASON, ABBOTT (eds.). *Nikita Khrushchev*. Yale University Press, 2000. ISBN 0-300-07635-5

VOSKRESSENSKI, Alexei D. *Russia and China: A Theory of Inter-State Relations*. London: RoutledgeCurzon, 2003. ISBN 0-7007-1495-2

WANG, Dong. The Quarrelling Brothers: New Chinese Archives and a Reappraisal of the Sino-Soviet Split, 1959-1962. *CWIHP Working Paper Series*. [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/WP49DW_rev.pdf

WESTAD, Odd Arne (ed.). *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 1998. ISBN 0-8047-3484-4

WOLFF, David. "One Finger's Worth of Historical Events" New Russian and Chinese Evidence on the Sino-Soviet Alliance and Split, 1948-1959. *CWIHP Working Paper Series*. August 2000 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ACFB14.pdf>

XIA, Yafeng. China's Elite Politics and Sino-American Rapprochement, January 1969-February 1972. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 8, No. 4, Fall 2006, s. 3-28. ISSN 1520-3972

XIA, Yafeng. The Study of Cold War International History in China: A Review of the Last Twenty Years. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 10, No. 1, Winter 2010, s. 81-115. ISSN 1520-3972

XIA, Yafeng; LI, Danhui. Jockeying for Leadership. Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961-July 1964. *Journal of Cold War Studies*. Vol. 16, No. 1, Winter 2014, s. 24-60. ISSN 1520-3972

XIA, Yafeng; SHEN, Zhihua. A Political Duet: The Twentieth Congress of the CPSU, the Eighth Congress of the CCP, and Sino-Soviet Relations. *Modern China Studies*. Vol. 22, No. 1, 2015, s. 127-167. ISSN 2160-0295

YANG, Kuisong. Changes in Mao Zedong's Attitude toward the Indochina War, 1949-1973. *CWIHP Working Paper Series*. February 2002 [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ACFB04.pdf>

YANG, Kuisong. The Sino-Soviet Border Clash of 1969: From Zhenbao Island to Sino-American Rapprochement. *Cold War History*. Vol. 1, No. 1, 2000, s. 21-52. ISSN 1468-2745

ZUBOK, Vladislav. *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev (The New Cold War History)*. The University of North Carolina Press, 2009. ISBN 978-0807859582